

**MWONGOZO WA ELIMU YA MPIGA KURA
WAKATI WA UCHAGUZI MKUU WA MWAKA 2020**

YALIYOMO

UKURASA

DIBAJI.....	ix
SURA YA KWANZA.....	1
TUME YA TAIFA YA UCHAGUZI.....	1
1.1 Utangulizi.....	1
1.2 Malengo ya Sura ya Kwanza	1
1.4 Tume ya Taifa ya Uchaguzi	2
1.5 Dira na Dhima ya Tume	2
1.5.1 Dira.....	2
1.5.2 Dhima.....	2
1.6 Muundo wa Tume ya Taifa ya Uchaguzi	3
1.7 Majukumu ya Tume.....	4
1.8 Sheria Zinazosimamia Uchaguzi Tanzania	4
1.8.1 Mfumo wa Uchaguzi	5
1.8.2 Mzunguko wa Uchaguzi.....	5
1.8.3 Mchoro wa Mzunguko wa Uchaguzi.....	7
SURA YA PILI	8
UMUHIMU WA ELIMU YA MPIGA KURA.....	8
2.1 Utangulizi.....	8
2.2 Malengo ya Sura ya Pili.....	8
2.3 Elimu ya Mpiga Kura	9
2.4 Umuhimu wa Elimu ya Uraia	9
2.5 Mamlaka ya Tume katika kutoa Elimu ya Mpiga Kura	10
2.6.1 Vigezo vinavyotumika katika kutoa vibali ni pamoja na Asasi:	11
2.8.5 Makundi Maalumu (Makundi ya watu waliojitenga kutokana na shughuli za uvuvi, ufugaji na uwindaji).....	15
SURA YA TATU.....	18
UANDIKISHAJI NA UBORESHAJI WA DAFTARI LA KUDUMU LA WAPIGA KURA	18
3.1 Utangulizi.....	18
3.2 Malengo ya Sura ya tatu.....	18
3.3 Daftari la Kudumu la Wapiga Kura	19
3.4 Wajibu wa Tume ya Taifa ya Uchaguzi	19

3.5 Sifa za Kuandikishwa Kuwa Mpiga Kura	20
3.6 Raia wa Tanzania ni nani?	20
3.7 Kukosa sifa za kuandikishwa kuwa Mpiga Kura.....	21
3.8 Muda wa uandikishaji Wapiga Kura	21
3.9 Kukataliwa Kuandikishwa kuwa Mpiga Kura	21
3.10 Uboreshaji wa Daftari la Kudumu la Wapiga Kura	22
3.11 Watendaji wa Uandikishaji/ Uboreshaji	22
3.12 Mawakala wa Uandikishaji wa Wapiga Kura	22
3.13 Wajibu/Majukumu ya Mawakala wa Uandikishaji.....	23
3.14 Kiapo cha Kutunza Siri cha Mawakala wa Uandikishaji.....	23
3.15 Watazamaji wa Uandikishaji.....	23
3.16 Kuweka Wazi Daftari la Awali la Wapiga Kura	24
3.17 Kumuwekea Pingamizi aliyeandikishwa kwenye Daftari la Awali	24
Maswali.....	25
UGAWAJI WA MAJIMBO.....	26
4.1 Utangulizi	26
4.2 Malengo ya Sura ya Nne	26
4.3 Utaratibu wa Kugawa Majimbo ya Uchaguzi.....	27
4.4 Jinsi ya Kuwasilisha Maombi	28
4.5 Kata za Uchaguzi.....	28
Maswali.....	29
SURA YA TANO.....	30
UTEUZI, PINGAMIZI NA RUFAA ZA WAGOMBEA KITI CHA RAIS, UBUNGE NA UDIWANI	30
5.1 Utangulizi.....	30
5.2 Malengo ya Sura ya Tano.....	30
5.3 Uteuzi wa Wagombea.....	30
5.4 UTEUZI WA WAGOMBEA WA NAFASI YA KITI CHA RAIS NA MAKAMU WA RAIS	31
5.4.1 Sifa za Wagombea wa Kiti cha Rais.....	31
5.4.2 Masharti ya Uteuzi wa Mgombea wa kiti cha Rais/Makamu wa Rais	32
5.4.3 Wadhamini wa Wagombea wa Kiti cha Rais	32
5.4.5 Pingamizi dhidi ya Wagombea wa Kiti cha Rais na Makamu wa Rais.....	34
5.4.6 Muda wa Kuweka Pingamizi	34

5.4.7 Sababu za Pingamizi	34
5.4.8 Uamuzi wa Pingamizi	36
5.4.9 Mgombea Pekee wa Kiti cha Rais	36
5.5 UTEUZI WA WAGOMBEA UBUNGE.....	36
5.5.1 Sifa za Mgombea Ubunge	37
5.5.2 Kukosa Sifa za Kugombea Ubunge	37
5.5.3 Masharti ya Uteuzi wa Mgombea Ubunge.....	38
5.5.4 Taratibu za Uteuzi wa Mgombea Ubunge.....	39
5.5.5 Pingamizi dhidi ya Wagombea Ubunge.....	39
5.5.6 Muda wa Kuweka Pingamizi	41
5.5.7 Uamuzi wa Pingamizi na Rufaa.....	41
5.6 UTEUZI WA WAGOMBEA UDIWANI	42
5.6.1 Sifa za Mgombea Udiwani.....	43
5.6.2 Kukosa Sifa za kugombea Udiwani.....	43
5.6.2 Masharti ya Uteuzi wa Mgombea Udiwani	44
5.6.3 Taratibu za Uteuzi wa Mgombea Udiwani	44
5.6.7 Mgombea Pekee wa Nafasi ya Udiwani	45
5.6.8 Pingamizi Dhidi ya Uteuzi wa Mgombea Udiwani	45
5.6.9 Wanaoruhusiwa Kuweka Pingamizi.....	46
Maswali.....	47
SURA YA SITA.....	48
KAMPENI ZA UCHAGUZI NA MAADILI YA UCHAGUZI	48
6.1 Utangulizi.....	48
6.2 Malengo ya Sura ya Sita	48
6.3 Kampeni za Uchaguzi.....	48
6.4 Mratibu wa Kampeni za Uchaguzi wa Rais	49
6.5 Mratibu wa Kampeni za Ubunge.....	50
6.6 Mratibu wa Kampeni za Udiwani	50
6.7 Kamati za Maadili ya Uchaguzi.....	52
6.7.1 Kamati ya Maadili ngazi ya Kata.....	52
6.7.2 Kamati ya Maadili ngazi ya Jimbo.....	52
6.7.3 Kamati ya Maadili ngazi ya Taifa	52
6.7.4 Kamati ya Maadili ya Rufaa	52
6.8 Ukiukwaji wa Maadili ya Uchaguzi	53

6.9 Uwasilishwaji wa Malalamiko ya Ukiukwaji wa Maadili.....	53
6.10 Kujitoa, Kifo au Kutokuwepo kwa Wagombea	53
6.10.1 Mgombea Kujitoa	53
6.10.2 Kufariki Kwa Mgombea	54
6.10.3 Kutokuwepo Kwa Mgombea.....	54
SURA YA SABA	56
KUPIGA KURA, KUHESABU KURA NA KUTANGAZA MATOKEO.....	56
7.1 Utangulizi.....	56
7.2 Malengo ya Sura ya Saba	56
7.3 Sifa za Kupiga Kura	57
7.4 Tangazo la Uchaguzi (Notice of Election)	57
7.5 Vituo vya Kupigia Kura	58
7.6 Maandalizi kabla ya Kupiga Kura Kituoni:.....	64
7.7 Utaratibu wa Kupiga Kura	65
7.8 Kuharibika kwa Kura	65
7.9 Watu Wanaoruhusiwa Kuingia Kwenye Kituo cha Kupigia Kura.....	66
7.10 Kuhesabu Kura.....	67
7.11 Watu wanaoruhusiwa kuingia katika kituo cha Kuhesabiwa Kura ni:.....	67
7.12 Kura zitakazohesabiwa kuwa zimekataliwa.....	68
7.13 Uamuzi wa Kura kuwa halali au kutokuwa halali katika Kituo.....	68
7.13.1 Kura zenye Mgogoro, Kura zilizokataliwa na Kura halali.....	69
7.13.2 Kura zenye Mgogoro:	69
7.13.3 Kura Zilizo Kataliwa.....	69
7.13.4 Kura Halali:.....	69
7.14 Kujumlisha Kura	70
7.15 Watu Wanaoruhusiwa Kuingia katika Chumba cha Kujumlisha Kura ni:	70
7.16 Utaratibu wa Kufuata kabla ya kuanza Kujumlisha Kura	70
7.17 Utaratibu wa Kufuata wakati wa Kujumlisha Kura	71
7.18 Kufungana kwa Kura	71
7.19 Ombi la Kurudiwa kuhesabiwa Kura	72
7.20 Kutangaza Matokeo	72
7.21 Wakala wa Vyama vya Siasa Kwenye Uchaguzi	74
7.22 Sifa za Kuteuliwa kuwa Wakala wa Chama cha Siasa kwenye Uchaguzi	75
7.23 Majukumu ya Wakala ni pamoja na:.....	75

7.24 Dhumuni la Wakala wa Chama cha Siasa kwenye Uchaguzi	76
7.25 Wakala au Mgombea Kuridhika au Kutoridhika katika Kituo cha Kupigia Kura	76
7.26 Utambulisho wa Mawakala.....	76
Maswali.....	77
SURA YA NANE.....	78
VITI MAALUM VYA WANAWAKE.....	78
8.1 Utangulizi.....	78
8.2 Malengo ya Sura ya Nane	78
8.3 Viti Maalum	78
8.4 Utaratibu Uliowekwa ni kama ifuatavyo:-	79
8.5 Wabunge Wanawake wa Viti Maalum	81
8.5.1 Namna ya kupata asilimia 40 ya (idadi) ya Wabunge Wanawake wa Viti Maalum	81
8.5.2 Kupata asilimia tano (5%) ya Kura zote za Ubunge	82
8.5.3 Kupata Viti Maalum vya Ubunge kwa kila Chama.....	82
8.5.4 Madiwani Wanawake Viti Maalum	83
8.5.5 Uteuzi wa Madiwani Wanawake wa Viti Maalum.....	83
8.5.6 Upatikanaji wa Idadi ya Madiwani wa Viti Maalum	83
8.5.7 Upatikanaji wa Idadi ya Madiwani wa Viti Maalum kwa kila Chama.....	83
Maswali.....	84
SURA YA TISA.....	85
9.1 Utangulizi.....	85
9.2 Malengo ya Sura ya Tisa	86
9.3 Makosa yanayohusu Uwandikishaji na Uteuzi kama yanavyoelezwa katika Sheria ya Uchaguzi Sura 343	86
Maswali.....	96
KIAMBATISHO.....	97
Idadi ya Majimbo ya Uchaguzi mwaka 2015 - 2020	97

DIBAJI

Mwongozo huu wa Elimu ya Mpiga Kura wakati wa Uchaguzi Mkuu wa mwaka 2020 umetayarishwa na Tume ya Taifa ya Uchaguzi ili kusaidia Taasisi au Asasi za Kiraia zinazotoa Elimu ya Mpiga Kura katika kuelimisha Umma.

Pia, umefafanua taratibu mbalimbali za michakato ya uchaguzi ikiwemo Uandikishaji wa Wapiga Kura, Ugawaji wa Majimbo, Uteuzi wa wagombea, Kampeni za uchaguzi, Maadili ya uchaguzi, Upigaji kura, Uhesabuji kura na Utangazaji wa matokeo.

Lengo la mwongozo huu ni kuwaongoza waelimishaji na kuhakikisha kuwa elimu wanayoitoa inakidhi matakwa kama ambavyo Tume imekusudia katika kuwaelimisha Wapiga kura na wananchi kwa ujumla wake.

TUME YA TAIFA YA UCHAGUZI

SURA YA KWANZA

TUME YA TAIFA YA UCHAGUZI

1.1 Utangulizi

Sura hii inaeleze historia fupi ya Tume ya Taifa ya Uchaguzi tangu kuanzishwa kwake mwaka 1993 kwa mujibu wa Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Vilevile inaainisha Dira, Dhima, Muundo, Majukumu na Sheria zinazosimamia chaguzi za Tanzania ikiwa ni pamoja na kuelezea mfumo wa Uchaguzi unaotumika nchini.

1.2 Malengo ya Sura ya Kwanza

Sura hii inalenga kumwezesha mwananchi kuelewa kuhusu mambo yafuatayo:

- (i) Tume ya Taifa ya Uchaguzi.
- (ii) Historia ya Tume ya Taifa ya Uchaguzi.
- (iii) Muundo wa Tume ya Taifa ya Uchaguzi.
- (iv) Majukumu ya Tume ya Taifa ya Uchaguzi.
- (v) Mfumo wa Uchaguzi Tanzania.
- (vi) Sheria zinazosimamia Uchaguzi Tanzania.
- (vii) Mzunguko wa Uchaguzi.

Mambo Muhimu

- **Tume ya Taifa ya Uchaguzi;**
- **Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania;**
- **Dira na Dhima;**
- **Muundo wa Tume;**
- **Majukumu ya Tume;**
- **Mwenyekiti wa Tume; na**
- **Mkurugenzi wa Uchaguzi.**

1.3 Historia ya Tume ya Taifa ya Uchaguzi

Mwaka 1991 Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Mheshimiwa Ali Hassan Mwinyi aliteua Tume ya kukusanya maoni ya wananchi juu ya kuendelea na mfumo wa Chama kimoja au kuwa na mfumo wa vyama vingi vya Siasa. Tume hiyo iliyofahamika kama Tume ya Nyalali iliongozwa na aliyekuwa Jaji Mkuu wa Tanzania Hayati Francis Nyalali. Kutokana na ushauri wa

Tume ya Nyalali, mfumo wa Vyama vingi vya Siasa ulirejeshwa kama ilivyoainishwa katika Ibara ya 3 ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977.

Sheria ya Vyama vya Siasa, (Na. 5 ya 1992) ilirekebisha ili kuwezesha kuanzishwa kwa Vyama vingi vya Siasa. Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, (Na.1 ya 1985), Sheria ya Uchaguzi ya Serikali za Mitaa,(Na. 4 ya 1979) na Sheria zinazoendana, pia zilirekebisha ili kuondokana na mfumo wa chama kimoja cha siasa na kuruhusu mchakato wa kufanyika kwa Uchaguzi chini ya Mfumo wa vyama vingi vya Siasa. Tarehe 13 Januari 1993, Tume ya Taifa ya Uchaguzi ilianzishwa chini ya Ibara ya 74 (1) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977. Wajumbe wa Tume waliteuliwa kwa mara ya kwanza tarehe 14 Januari 1993.

1.4 Tume ya Taifa ya Uchaguzi

Kwa mujibu wa Ibara ya 74(7) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977, Tume ya Taifa ya Uchaguzi ni Idara huru inayojitegemea. Aidha, Ibara ya 74(11) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania inaeleza kuwa Tume katika kutekeleza majukumu yake ya Kikatiba haitalazimika kupokea maelekezo au amri kutoka kwa mtu yeyote au Idara yoyote ya Serikali au kufuata maoni ya chama chochote cha siasa.

1.5 Dira na Dhima ya Tume

Katika kutekeleza majukumu yake, Tume ya Taifa ya Uchaguzi inaongozwa na Dira na Dhima.

1.5.1 Dira

Kuwa chombo kinachoaminika katika kusimamia Uchaguzi Afrika.

1.5.2 Dhima

Kuratibu na Kusimamia Uchaguzi Mkuu na Chaguzi ndogo, Kupitia Uandikishaji wa Wapiga Kura, Ugawaji wa Majimbo na Utoaji wa Elimu ya Mpiga Kura kwa kushirikiana na Wadau mbalimbali kwa lengo la kuimarisha Demokrasia.

1.6 Muundo wa Tume ya Taifa ya Uchaguzi

Kwa mujibu wa Ibara ya 74 (1) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977 na Kifungu cha 4 cha Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343 Tume ina jumla ya Wajumbe 7 na Katibu wa Tume ambaye ni Mkurugenzi wa Uchaguzi.

Tume huongozwa na Mwenyekiti na Makamu Mwenyekiti ambao wanatakiwa kuwa Majaji wa Mahakama Kuu au Mahakama ya Rufaa au mtu mwenye sifa ya kuwa wakili na amekuwa na sifa hizo kwa muda usiopungua miaka kumi na tano.

Ibara ya 74 (2) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania inahusu uteuzi wa Mwenyekiti na Makamu Mwenyekiti. Katika Uteuzi Rais huzingatia Kanuni ya kuwa endapo Mwenyekiti ni mtu anayetoka sehemu moja ya Muungano, Makamu wake atakuwa ni mtu anayetoka sehemu ya pili ya Muungano.

Kifungu cha 4 (1) (c) na (d) cha Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, kinaainisha kuwa Mjumbe mmoja atateuliwa kutoka miongoni mwa wanachama wa Chama cha Wanasheria Tanganyika (*Tanganyika Law Society - TLS*) na Wajumbe wengine wanne (4) watatakiwa wawe na uelewa wa kutosha kuhusu kusimamia na kuendesha Uchaguzi wa Wabunge au sifa nyingine kama ambavyo Rais wa Jamhuri ya Muungano ataona inafaa kwa ajili ya kuendesha shughuli za Tume. Wajumbe wa Tume hukaa madarakani kwa kipindi cha miaka mitano tangu kuteuliwa kwao, kama inavyoainishwa katika Ibara ya 74 (4) (a) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Hata hivyo, Rais anaweza kuwateua tena kwa kipindi kingine kadri atakavyoona inafaa.

Aidha, katika utekelezaji wa majukumu yake, Tume husaidiwa na Sekretarieti inayoongozwa na Mkurugenzi wa Uchaguzi ambaye ndiye Mtendaji Mkuu na Katibu wa Tume, kama inavyoelezwa katika Ibara ya 74 (7) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ikisomwa pamoja na Kifungu cha 4 (4) na Kifungu cha 6 cha Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343.

Tume ina Idara 6 na Vitengo 4 vinayoongozwa na Wakurugenzi na kama ifuatavyo:-

- (i) Idara ya Utawala na Usimamizi wa Rasilimali Watu;

- (ii) Idara ya Mipango, Ufuatiliaji na Tathmini.
- (iii) Idara ya Daftari na Tehama;
- (iv) Idara ya Usimamizi wa Uchaguzi;
- (v) Idara ya Habari na Elimu ya Mpiga Kura;
- (vi) Ofisi ya Zanzibar;
- (vii) Kitengo cha Fedha na Uhasibu;
- (viii) Kitengo cha Ukaguzi wa Ndani;
- (ix) Kitengo cha Huduma za Sheria; na
- (x) Kitengo cha Ununuzi, Ugavi na Menejimenti ya Lojistiki.

1.7 Majukumu ya Tume

Majukumu ya Tume ya Taifa ya Uchaguzi yameainishwa katika Ibara ya 74 (6) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977, kama ifuatavyo:

- (i) Kusimamia na Kuratibu Uandikishaji wa Wapiga Kura katika Uchaguzi wa Rais na Wabunge katika Jamhuri ya Muungano;
- (ii) Kusimamia na kuratibu uendeshaji wa Uchaguzi wa Rais na Wabunge;
- (iii) Kuchunguza mipaka na kuigawa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania katika maeneo mbalimbali kwa ajili ya Uchaguzi wa Wabunge;
- (iv) Kusimamia na kuratibu uandikishaji wa Wapiga Kura na uendeshaji wa Uchaguzi wa Madiwani; na
- (v) Kutekeleza majukumu mengine yoyote kwa mujibu wa Sheria iliyotungwa na Bunge.

Majukumu mengine ya Tume kwa mujibu wa Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343 na Sheria ya Uchaguzi ya Serikali za Mitaa, Sura ya 292 ni:-

- (i) Kutoa Elimu ya Mpiga Kura kwa nchi nzima, kuratibu na kusimamia watu wanaotoa Elimu hiyo; na
- (ii) Kuteua na kuwatangaza Wabunge na Madiwani Wanawake wa Viti Maalum.

1.8 Sheria Zinazosimamia Uchaguzi Tanzania

Tume ya Taifa ya Uchaguzi inasimamia na kuratibu chaguzi kwa kuzingatia:-

- (i) Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania (1977);
- (ii) Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343;

- (iii) Sheria ya Uchaguzi ya Serikali za Mitaa, Sura ya 292;
- (iv) Sheria ya Serikali za Mitaa, Mamlaka za Wilaya, Sura ya 287;
- (v) Sheria ya Serikali za Mitaa, Mamlaka za Miji, Sura ya 288;
- (vi) Sheria ya Gharama za Uchaguzi;
- (vii) Sheria ya Uraia, Sura ya 357; na
- (viii) Sheria ya Vyama vya Siasa, Sura ya 258.

1.8.1 Mfumo wa Uchaguzi

Tanzania inatumia Mfumo wa Uchaguzi ambao Mgombea anayepata Kura nyingi halali kuliko Mgombea mwingine yeyote ndiye hutangazwa kuwa mshindi (*First - Past - the Post*). Hii, ni kwa mujibu wa Ibara ya 41(6) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano, Kifungu cha 35 F(8) na 81(a) cha Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343 na Kifungu cha 82(a) cha Sheria ya Uchaguzi ya Serikali za Mitaa, Sura ya 292. **Mfumo mwingine** unaotumika ni ule wa Uwiano wa Kura (*Proportional Representation*) ambao hutumika kupata Wabunge Wanawake wa Viti Maalum kama ilivyofafanuliwa katika Ibara ya 78 (1) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977.

Mfumo huu pia hutumika kuwapata Madiwani Wanawake wa Viti Maalum kwa uwiano wa Viti vya Udiwani vya Kata ambavyo kila Chama kimeshinda katika Halmashauri husika. Hii ni kwa mujibu wa Kifungu cha 35 (1)(d) cha Sheria ya Serikali za Mitaa (Mamlaka za Wilaya), Sura ya 287 na Kifungu cha 24(1)(c) cha Sheria ya Serikali za Mitaa (Mamlaka za Miji), Sura ya 288.

1.8.2 Mzunguko wa Uchaguzi

Ibara za 42 (2) na 65 ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977, na Kifungu cha 12 (1) cha Sheria ya Uchaguzi ya Serikali za Mitaa, Sura ya 292 zinaelekeza kuwa Uchaguzi Mkuu wa Rais, Wabunge na Madiwani ufanyike kila baada ya kipindi cha miaka mitano (5).

Kama ilivyo kwa nchi nyingine duniani, katika kuendesha shughuli za Uchaguzi, Tanzania hutumia utaratibu wa

mzunguko wa Uchaguzi ambao umegawanyika katika awamu tatu (3) kama ifuatavyo :-

- (i) Kabla ya Uchaguzi;
- (ii) Wakati wa Uchaguzi; na
- (iii) Baada ya Uchaguzi.

1.8.2.1 Kabla ya Uchaguzi

Shughuli zinazofanyika kabla ya Uchaguzi ni pamoja na:-

- (i) Uandaaji wa bajeti;
- (ii) Uandikishaji wa Wapiga Kura;
- (iii) Ununuzi wa Vifaa;
- (iv) Uandaaji wa Kalenda na Mpango wa Utekelezaji;
- (v) Maboresho ya Sheria na Maelekezo ya Watendaji na Wadau wa Uchaguzi;
- (vi) Mafunzo kwa Watendaji wa Uchaguzi; na
- (vii) Utoaji wa Elimu ya Mpiga Kura.

1.8.2.2 Wakati wa Uchaguzi

Katika awamu hii, shughuli zinazofanyika ni pamoja na:-

- (i) Utoaji wa Elimu ya Mpiga Kura;
- (ii) Uteuzi wa Wagombea;
- (iii) Uratibu wa Kampeni za Wagombea;
- (iv) Utekelezaji wa Kamati za Maadili;
- (v) Usajili wa Watazamaji wa Uchaguzi;
- (vi) Usambazaji wa Vifaa vya Uchaguzi;
- (vii) Uchapishaji na usambazaji wa karatasi za Kura;
- (viii) Upigaji Kura;
- (ix) Kuhesabu Kura; na
- (x) Kutangaza Matokeo.

1.8.2.3 Baada ya Uchaguzi

Katika awamu hii, Tume hufanya shughuli zifuatazo:

- (i) Tathmini baada ya Uchaguzi Mkuu;
- (ii) Kushughulikia kesi za Uchaguzi;
- (iii) Kuandaa Taarifa ya Uchaguzi Mkuu;
- (iv) Kutoa Elimu ya Mpiga Kura;
- (v) Maboresho ya Sheria za Uchaguzi;

- (vi) Kupitia na kuboresha Daftari Kudumu la Wapiga Kura;
- (vii) Kupitia na kuboresha Mifumo ya Uchaguzi;
- (viii) Kupitia mipaka ya Majimbo ya Uchaguzi;
- (ix) Kupitia na kuboresha Muundo wa Tume;
- (x) Ukaguzi wa matumizi ya fedha na vifaa vilivyotumika katika Uchaguzi Mkuu;
- (xi) Kupitia Mpango Mkakati; na Kuandaa Mpango Kazi kwa ajili ya Uchaguzi Mkuu unaofuata.

1.8.3 Mchoro wa Mzunguko wa Uchaguzi.

Maswali

1. Tume ya Taifa ya Uchaguzi ilianzishwa lini?
2. Je, Tume ya Taifa ya Uchaguzi ina wajumbe wangapi?
3. Taja majukumu ya Tume ya Taifa ya Uchaguzi?
4. Taja sifa moja ya kuteuliwa kuwa Mwenyekiti wa Tume ya Taifa ya Uchaguzi.
5. Nani mwenye mamlaka ya kuwateua wajumbe wa Tume ya Taifa ya Uchaguzi?
6. Taja shughuli ambazo Tume huzifanya kabla, wakati na baada ya Uchaguzi.

SURA YA PILI

UMUHIMU WA ELIMU YA MPIGA KURA

2.1 Utangulizi

Sura hii inaeleza umuhimu wa Tume ya Taifa ya Uchaguzi kutoa Elimu ya Mpiga Kura, pamoja na kuainisha sheria inayoipa Tume mamlaka hayo. Pia inabainisha wadau wa uchaguzi na umuhimu wa kushirikisha Asasi za kiraia na vigezo vinavyohitajika ili kuweza kupata nafasi ya kutoa Elimu ya Mpiga Kura katika kuwafikia wananchi walio wengi.

2.2 Malengo ya Sura ya Pili

Mwisho wa sura hii Mwananchi atakuwa na uelewa kuhusu;

- (i) Maana ya Elimu ya Mpiga Kura;
- (ii) Tofauti ya Elimu ya Mpiga Kura na Elimu ya Uraia,
- (iii) Mamlaka ya Tume ya Taifa ya Uchaguzi katika kusimamia na kutoa Elimu ya Mpiga Kura;
- (iv) Ushirikiano wa Tume na wadau wa Uchaguzi; na
- (v) Njia ambazo Tume inatumia kutoa Elimu ya Mpiga Kura.

Mambo muhimu

- **Elimu ya Mpiga Kura;**
- **Wadau wa Elimu ya Mpiga Kura;**
- **Asasi za Kiraia;**
- **Makundi maalum; na**
- **Zana za Elimu ya Mpiga Kura.**

2.3 Elimu ya Mpiga Kura

Elimu ya Mpiga Kura ni elimu ambayo hutolewa kwa wananchi wote kwa lengo la kuwawezesha kuelewa kuhusu Sheria, Kanuni, Taratibu za mchakato mzima wa Uchaguzi, wajibu wao na umuhimu wa kushiriki katika Uchaguzi. Vilevile ni elimu isiyokuwa na hisia, ubaguzi wala itikadi za kisiasa, kidini au kikabila.

Pamoja na Elimu ya Mpiga kura, pia kuna Taarifa kwa mpiga kura ambayo inajibu maswali ya msingi kama vile, wapi atapigia kura, lini, muda gani, atarajie nini akifika kituoni, atapata matokeo ya uchaguzi n.k. Elimu na taarifa muhimu zinapowafikia wadau na wapiga kura kwa usahihi na kwa wakati kunawafanya wajiamini na hivyo kushiriki kikamilifu katika michakato ya uchaguzi hatimaye kuwawezesha wananchi kutumia haki yao ya msingi na ya kikatiba katika kujitokeza na kushiriki kuchagua viongozi wao watakaowaongoza ili kujenga Demokrasia na Utawala bora nchini.

Kipimo kikubwa cha Elimu ya Mpiga Kura ni idadi ya Kura zinazoharibika (*Invalid ballots*), pamoja na mwitikiowa wapiga kura, kwa maana ya kuangalia, je Wapiga Kura walipata taarifa za kutosha kuhusu mchakato wa uchaguzi, ikiwemo kujua wapi na lini watapiga kura.

2.4 Umuhimu wa Elimu ya Uraia

Elimu ya Uraia inahusu haki na wajibu wa raia katika nyanja za kisiasa, kiuchumi na kijamii tofauti na Elimu ya mpiga kura ambayo ni sehemu ndogo ya elimu ya uraia inayogusa nyanja ya siasa. Elimu ya uraia kwa upande wake ina sifa ya kumjengea uwezo mwananchi kujitambua na kuzijua haki zake zinazomwezesha kufanya maamuzi sahihi katikamambo yanayomzunguka. Kwa mfano, katika masuala ya uchaguzi, elimu ya uraia inamfanya mwananchi ajue wajibu wake,

haki yake, nafasi yake na umuhimu wa yeye kushiriki katika michakato ya uchaguzi ikiwemo kugombea nafasi za uongozi au kushiriki kuchagua pamoja na kumuwezesha kufanya maamuzi sahihi.

Wakati Elimu ya Mpiga kura inamwezesha mwananchi kuwafahamu wagombea, kujua sifa za kuwa mpiga kura, kujua wapi, lini na muda wa kupiga kura, kujua taratibu zinazotakiwa kufuatwa awapo katika kituo cha kupiga kura, Elimu ya Uraia yenyewe inajibu swali moja la **“KWA NINI”?**

- Kwanini nikajiandikishe?
- Kwanini nigombee nafasi?
- Kwanini niende kwenye Mikutano ya Kampeni?
- Kwanini nikapige Kura?
- Kwanini nimpigie kura fulani? n.k

Majibu ya maswali haya ndiyo yanayoweza kuongeza ushiriki wa wananchi katika mchakato wa uchaguzi, ambapo kipimo kikubwa cha Elimu ya Uraia ni mwitikio wa wananchi katika michakato ya uchaguzi ikiwemo kujitokeza siku ya kupiga Kura.

Elimu ya uraia ni muhimu katika kufanikisha uchaguzi kwa kuwa ina uwezo wa kuongeza idadi ya wapiga kura wanaojitokeza siku ya uchaguzi iwapo elimu hiyo itatolewa ipasavyo.

2.5 Mamlaka ya Tume katika kutoa Elimu ya Mpiga Kura

Kifungu cha 4C cha Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343 kimeipa Tume ya Tifa ya Uchaguzi mamlaka ya kutoa Elimu ya Mpiga Kura nchi nzima, kuratibu na kusimamia Taasisi, Asasi na watu wanaotaka kutoa elimu hiyo. Kutokana na matakwa ya Sheria tajwa hapo juu,

Tume hutoa Elimu ya Mpiga Kura kwa kushirikiana na Asasi za Kiraia zilizopata kibali cha kutoa Elimu hiyo.

2.6 Ushirikiano wa Tume na Asasi za Kiraia

Tume imekuwa ikishirikiana na Asasi za kiraia katika kuelimisha umma kuhusu mchakato wa Uchaguzi, kwa kutoa vibali kwa Asasi za kiraia kushiriki kutoa Elimu ya Mpiga Kura. Aidha, Tume ina utaratibu wa kuzialika Asasi zinazokusudia kutoa elimu hiyo kuwasilisha maombi na zana zao za Elimu ya Mpiga Kura ili:

- (i) Kupitia na kuidhinisha zana na nyenzo zote za Elimu ya Mpiga Kura zitakazotumiwa na Asasi za kiraia na wadau wote wanaojihusisha na utoaji wa Elimu ya Mpiga Kura;
- (ii) Kupitia na kuidhinisha mipango (program) yote iliyoainishwa na wadau wa utoaji wa Elimu ya Mpiga Kura;
- (iii) Kufuatilia na Kuratibu mpango (program) wa utoaji wa Elimu ya Mpiga Kura ili kuhakikisha kwamba inatolewa kwa umakini, usahihi bila kupotosha Wananchi na zinawafikia walengwa wote waliokusudiwa; na
- (iv) Kufanya tathmini ya zoezi zima la utoaji wa Elimu ya Mpiga Kura kuona iwapo Elimu hiyo imetolewa ipasavyo na imewafikia walengwa.

2.6.1 Vigezo vinavyotumika katika kutoa vibali ni pamoja na Asasi:

- (i) Kusajiliwa kwa mujibu wa Sheria za Tanzania;
- (ii) Kuwa imefanya kazi Tanzania kwa kipindi kisichopungua miezi 6 tangu kusajiliwa;
- (iii) Miongoni mwa Watendaji wake wakuu, wawili wanapaswa wawe Watanzania;
- (iv) Kuwa haina taarifa za kuvuruga amani au kuchochea fujo; na
- (v) Kuwa tayari kujigharamia katika kutoa Elimu ya Mpiga Kura.

Aidha, Asasi inapowasilisha maombi hayo inatakiwa kuambatanisha:

- (i) Cheti cha Usajili,
- (ii) Katiba ya Asasi,
- (iii) Majina ya Viongozi wa juu wa Asasi,
- (iv) Anuani kamili ya makazi (Physical Address) na namba za simu za ofisini na Viongozi,
- (v) Zana za Elimu ua Mpiga Kura (Vijarida, Vipeperushi, Mabango, Vipindi viivyorekodiwa, T-shirts), na
- (vi) Ratiba itakayoonyesha tarehe na mahali watakapotoa Elimu ya Mpiga Kura katika halmashauri husika.

2.7 Wadau wa Elimu ya Mpiga Kura

Tume imekuwa ikishirikiana na Wadau mbalimbali wa Uchaguzi katika kuhakikisha kila mwananchi anapata Elimu ya Mpiga Kura.

Wdau hao ni pamoja na;

- (i) Wapiga Kura
- (ii) Vyama vya Siasa,
- (iii) Taasisi za Kidini (FBOs),
- (iv) Asasi za Kiraia (CSOs),
- (v) Vyombo vya Habari,
- (vi) Jumuiya za Wanawake,
- (vii) Jumuiya za Vijana,
- (viii) Jumuiya za Watu wenye Ulemavu,
- (ix) Taasisi za Serikali,
- (x) Asasi za Kijamii (CBOs).
- (xi) Washirika wa Maendeleo, na
- (xii) Taasisi za Elimu.

2.8 Ushiriki wa Makundi Maalum

Tume inatambua umuhimu wa ushiriki Makundi maalum katika Uchaguzi Mkuu, makundi hayo yanahusisha watu wenye ulemavu, wanawake na vijana. Tume pia imeangalia walengwa wengine katika jamii ambao wanahitaji mikakati maalumu ili kuwafikia kama vile watu wasiojua kusoma na kuandika. Makundi ya watu waliojitenga kutokana na shughuli za kiuchumi kama vile wavuvi, wafugaji na wawindaji.

2.8.1 Watu wenye Ulemavu

Kwa kuzingatia hali zao, watu wenye Ulemavu wamekuwa na ushiriki mdogo kwenye Uchaguzi Mkuu. Hali hii imechangiwa kwa kiasi kikubwa na mila potofu katika baadhi ya jamii ambazo haziwapi nafasi ya kushiriki katika shughuli za kiuchumi, kijamii na kisiasa. Kundi hili pia linakosa nafasi ya kupata taarifa sahihi na za kutosha kuhusu michakato mbalimbali ikiwemo ya uchaguzi, mfano:-

- Kutokufahamu uwepo wa kifaa cha kupigia kura chenye maandishi ya nukta nundu kwenye vituo (tactile ballot folder).
- Matumizi ya kituturi kwamba kinamwezesha mwenye ulemavu wa viungo kupiga kura.
- Kupewa kipaumbele wafikapo vituoni.
- Kuruhusiwa kwenda na wasaidizi wao.
- Haki, wajibu na umuhimu wa watu wenye ulemavu kushiriki kwenye uchaguzi.

2.8.2 Wanawake

Ushiriki wa wanawake katika shughuli mbalimbali za kijamii, kiuchumi na kisiasa umekuwa mdogo kutokana na kuwepo kwa mila potofu katika baadhi ya jamii zetu ambazo zinamnyima mwanamke nafasi ya kujitokeza na kushiriki shughuli mbalimbali za kimaendeleo kiuchumi na kisiasa. Hali hiyo pia imefanya wanawake wasipate taarifa sahihi na kwa wakati kuhusu michakato ya uchaguzi kwa mfano;

- Wanawake kuwa na haki ya kujiandikisha na kupiga kura.
- Kipaumbele kinatolewa kwa wajawazito na wanaonyonyesha wafikapo vituoni.
- Uhuru wa kushiriki mikutano ya kampeni.
- Kutoa mawazo yao na kusikilizwa.

2.8.3 Vijana

Kundi la vijana ni muhimu katika michakato ya uchaguzi kwa kuwa ndiko wanakopatikana wapiga kura wapya. Na kwa kuwa ushiriki wao katika masuala ya siasa hutegemea jamii inayowazunguka ni rahisi vijana kupata taarifa na elimu sahihi kuhusu michakato ya uchaguzi lakini pia ni rahisi kuwapotosha panapokuwa na nia ovu.

2.8.4 Watu wasiojua kusoma na kuandika

Kutokana na hali yao ya kutokujua kusoma na kuandika kundi hili limekuwa likikosa elimu kupitia maandiko na machapisho mbalimbali hivyo, kuwa na uhitahi wa elimu maalumu kama vile;

- Elimu kwa kupitia michezo ya kuigiza.
- Matamasha.
- Elimu kupitia redio na runinga.
- Machapisho ya picha.
- Muziki wenye ujumbe maalumu.

2.8.5 Makundi Maalumu (Makundi ya watu waliojitenga kutokana na shughuli za uvuvi, ufugaji na uwindaji)

Katika jamii ya kitanzania kumekuwepo na makundi ya wadau ambao kumekua na changamoto ya kufikia, mfano,

Wavuvi: ni kundi ambalo hutumia muda mwingi kwenye kambi za uvuvi na kujitenga na jamii. Kundi hili hupatikana zaidi maeneo ya pwani ya Bahari ya Hindi na Maziwa yanayopatikana nchini.

Wafugaji: Kundi hili ni la wafugaji ambao huhama kutoka eneo moja kwenda jingine kutafuta malisho. Jamii hii inapatikana zaidi mikoa ya Arusha na Manyara.

Wahadzabe: Hii ni jamii ya watanzania ambayo imejitenga na kuendelea kuishi maisha yao kulingana na mila na desturi zao ambazo haziwapi nafasi kubadili mfumo wa maisha. Jamii hii inapatikana zaidi Mkoani Manyara.

Makundi haya yana uelewa mdogo kuhusu michakato ya uchaguzi kutokana na ugumu wa miundombinu ya kimawasiliano yatakayowezesha kuwafikia kwa wakati kwa ajili ya kuwaelimisha na kuwahamasisha. Ni jukumu la Tume kuhakikisha makundi haya yanashiriki katika michakato ya uchaguzi.

2.9 Njia za Utoaji Elimu ya Mpiga Kura

Tume ya Taifa ya Uchaguzi imekuwa ikitekeleza mkakati wa kutoa Elimu ya Mpiga Kura endelevu kwa kutumia njia zifuatazo;

- (i) **Mikusanyiko rasmi ya watu:** Tume inatumia maonyesho mbalimbali kama vile Sabasaba, Nanenane, Mikutano ya Serikali za Mitaa (ALAT) na wiki ya vijana kwa kutoa Elimu ya mpiga Kura ana kwa ana au kuwapatia vijitabu na vipeperushivyenye kuonyesha hatua mbalimbali za mchakato wa uchaguzi;

- (ii) **Mikutano na wadau:** Tume hufanya mikutano na wadau mbalimbali katika kutoa elimu. Aidha, imekuwa ikiandaa mikutano katika shule mbalimbali za sekondari kwa lengo la kuwaelimisha wapiga kura watarajiwa kuhusu shughuli za Tume na michakato ya Uchaguzi ili kuwahamasisha kushiriki katika Uchaguzi;
- (iii) **Vipindi vya Redio na Runinga:** Tume inaandaa na kutekeleza programu ya kushiriki katika vipindi mbalimbali vya redio na runinga ili kuweza kuwaelimisha wananchi kuhusu sheria na kanuni mbalimbali za Uchaguzi.
- (iv) **Makala za magazeti:** Tume huandaa makala zinazohusu masuala ya Uchaguzi na kuzishapisha katika magazeti mbalimbali nchini kwa lengo la kutoa habari na kuelimisha umma kuhusu Sheria na taratibu za uendeshaji Uchaguzi.
- (v) **Mitandao ya Kijamii:** Tume imekuwa ikitumia mitandao ya kijamii katika kutoa habari za kuelimisha na kuhabarisha.
- (vi) **Vijitabu, vijarida na vipeperushi:** Tume imekuwa ikiandaa vijitabu na vijarida mbalimbali ambavyo huvigawa kwa wananchi bure.
- (vii) **Sanaa:** Tume imekuwa ikitumia nyimbo na michezo ya kuigiza ambayo huandaliwa kwa kushirikiana na wasanii mbalimbali. Nyimbo hizo na michezo hutumika katika vyombo vya habari na mitandao ya kijamii.
- (viii) **Gari la Matangazo:** Tume hutumia gari lake la matangazo ambalo hupita katika maeneo mbalimbali yenye mikusanyiko ya watu kama vile stendi, sokoni, minadani na shuleni ili kutoa Elimu ya Mpiga kura ana kwa ana.

2.10 Zana za Elimu ya Mpiga Kura

Katika kutoa Elimu ya Mpiga Kura, Tume hutumia zana zifuatazo:

- (i) Vijitabu;
- (ii) Vjarida;
- (iii) Vipeperushi;
- (iv) Mabango; na
- (v) Matangazo ya Runinga, Redio na Magazeti katika kuelimisha wananchi.

Maswali

1. Je, ni nani mwenye mamlaka ya kutoa, kusimamia na kuratibu Elimu ya Mpiga Kura nchini Tanzania?
2. Ili Asasi ya Kiraia iweze kupatiwa kibali cha kutao Elimu ya Mpiga Kura inatakiwa kuwa na vigezo/sifa gani?
3. Taja Wadau wa Elimu ya Mpiga Kura.
4. Taja njia tatu unazofikiri ni muhimu kutumika wakati wakutoa Elimu ya Mpiga Kura.

SURA YA TATU

UANDIKISHAJI NA UBORESHAJI WA DAFTARI LA KUDUMU LA WAPIGA KURA

3.1 Utangulizi

Sura hii inabainisha shughuli ya Uandikishaji wa Wapiga Kura au Uboreshaji wa Daftari la Kudumu la Wapiga Kura. Inaelezea sifa anazotakiwa kuwa nazo mwananchi ili aweze kuandikishwa kuwa Mpiga Kura na mambo yanayoweza kumfanya mwananchi kukosa sifa za kuwa Mpiga Kura.

Aidha, Sura hii inaainisha muda wa Uandikishaji Wapiga Kura, Mawakala wa Uandikishaji wa Wapiga Kura, Kuweka wazi Daftari la Awali la Wapiga Kura, utaratibu wa kumwekea Pingamizi Mpiga Kura aliyeandikishwa kwenye Daftari la Awali na kufafanua sababu zinazomfanya mwananchi aweze kufanya marekebisho ya kadi yake ya kupigia kura.

3.2 Malengo ya Sura ya tatu

Sura hii inalenga kumwezesha mwananchi kuelewa kuhusu mambo yafuatayo:

- (i) Daftari la Kudumu la Wapiga Kura;
- (ii) Uboreshaji wa Daftari la Kudumu la Wapiga Kura;
- (iii) Sifa za mtu anayestahili kuandikishwa;
- (iv) Mtu aliyekosa sifa za kuandikishwa kuwa Mpiga Kura;
- (v) Kuweka wazi Daftari la Awali; na
- (vi) Kuweka pingamizi dhidi ya mtu asiyestahili kuandikishwa kuwa Mpiga Kura.

Mambo Muhimu:

- Uandikishaji Wapiga Kura;
- Daftari la Kudumu la Wapiga Kura;
- Uboreshaji wa Daftari;
- Raia wa Tanzania; na
- Daftari la Awali.
- Fomu zinazotumika katika Uboreshaji wa Daftari

3.3 Daftari la Kudumu la Wapiga Kura

Daftari la Kudumu la Wapiga Kura limeanzishwa chini ya Ibara ya 5(3) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977 ikisomwa pamoja na Kifungu cha 12(1) cha Sheria ya Taifa ya Uchaguzi Sura ya 343 na Kifungu cha 15B(1) cha Sheria ya Uchaguzi ya Serikali za Mitaa, Sura ya 292. Tangu kuanzishwa kwa Tume, Daftari la Kudumu la Wapiga Kura limetumika kwa mara ya kwanza katika Uchaguzi Mkuu wa mwaka 2005.

Kwa mujibu wa Ibara ya 74(6) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Tume ya Taifa ya Uchaguzi pamoja na mambo mengine inawajibika:-

- (i) Kusimamia na kuratibu Uandikishaji wa Wapiga Kura wapya waliotimiza umri wa kuandikishwa; na
- (ii) Kusimamia na kuratibu Uboreshaji wa Daftari la Kudumu la Wapiga Kura.

3.4 Wajibu wa Tume ya Taifa ya Uchaguzi

Kwa mujibu wa Kifungu cha 15 (5) cha Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343 na Kifungu cha 21 (5) cha Sheria ya Uchaguzi ya Serikali za Mitaa, Sura ya 292, Tume ya Taifa ya Uchaguzi ina wajibu wa kuboresha Daftari la Kudumu la Wapiga Kura mara mbili, baada ya Uchaguzi Mkuu uliomalizika na kabla Uchaguzi Mkuu mwingine unaofuatia.

3.5 Sifa za Kuandikishwa Kuwa Mpiga Kura

Kwa mujibu wa Ibara ya 5(1) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977 ikisomwa pamoja na Kifungu cha 10 (1) na (2) cha Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343 na Kifungu cha 15(1) na (2) cha Sheria ya Uchaguzi ya Serikali za Mitaa, Sura ya 292, sifa za mtu kuandikishwa kuwa Mpiga Kura ni:-

- (i) Awe Raia wa Tanzania;
- (ii) Awe ametimiza umri wa miaka 18; na
- (iii) Awe hajapoteza sifa kwa mujibu wa Sheria za Uchaguzi au Sheria nyingine yoyote iliyotungwa na Bunge.

3.6 Raia wa Tanzania ni nani?

Kwa mujibu wa Sheria ya Uraia Na. 6 ya 1995 (Sura ya 357) pamoja na Kanuni zake za mwaka 1997; Uraia wa Tanzania ni wa aina tatu.

(i) *Uraia wa Tanzania wa kuzaliwa:*

Kwa mujibu wa Sheria ya Uraia Na. 6 ya mwaka 1995, mtu yeyote anayefuzu kuwa raia wa Tanzania wa kuzaliwa ni yule aliyezaliwa nchini Tanzania na ambaye wakati wa kuzaliwa kwake mmoja wa wazazi wake ni raia wa Tanzania.

(ii) *Uraia wa Tanzania kwa kurithi:*

Mtu yeyote aliyezaliwa nje ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania siku ya Muungano au baada ya Muungano atahesabika kuwa raia wa Tanzania kwa kurithi kuanzia tarehe ya kuzaliwa kwake, kama siku ya kuzaliwa kwake mama au baba yake ni raia wa Jamhuri ya Muungano kwa kuzaliwa au tajnisi. Hii ina maana kuwa kama wazazi wake walikuwa ni raia wa Tanzania wa kurithi wakati wa kuzaliwa kwake mtu huyo hawezi kuwa raia wa Tanzania wa kurithi.

(iii) *Uraia wa Tanzania kwa Tajnisi*

Mtu yeyote ambaye siyo raia wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kuzaliwa au kurithi anaweza kuomba uraia wa Tanzania wa tajnisi kwa mujibu wa vifungu vya 8 na 9(1) vya Sheria ya Uraia ya mwaka 1995

Kwa mujibu wa Sheria hiyo, Waziri mwenye dhamana ya kusimamia masuala ya uraia nchini ndiye mwenye mamlaka ya mwisho ya kutoa au kutotoa Uraia wa Tanzania kwa wageni walioomba uraia.

3.7 Kukosa sifa za kuandikishwa kuwa Mpiga Kura

Kwa kuzingatia masharti ya kifungu cha 11(1) cha Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343 pamoja na Kifungu cha 16(1) cha Sheria ya Uchaguzi ya Serikali za Mitaa, Sura ya 292, mtu hatakuwa na sifa za kuandikishwa kama Mpiga Kura iwapo:-

- (i) Ni raia wa nchi nyingine
- (ii) Ana utii kwa nchi nyingine (*Allegiance to another country*)
- (iii) Imethibitishwa kuwa hana akili timamu;
- (iv) Amehukumiwa adhabu ya kifo na Mahakama;
- (v) Anatumikia adhabu ya kifungo kinachozidi miezi sita gerezani;
- (vi) Amezuiliwa kujiandikisha kuwa Mpiga Kura na Sheria za Uchaguzi ama Sheria nyingine kwa makosa yanayohusiana na uchaguzi; au
- (vii) Hatakuwa ametimiza umri wa kupiga kura, ifikapo siku ya uchaguzi.

3.8 Muda wa uandikishaji Wapiga Kura

Kwa mujibu wa Kifungu cha 15 (1) cha Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343 na Kifungu cha 21(1) cha Sheria ya Uchaguzi ya Serikali za Mitaa, Sura ya 292, Tume hupanga muda wa kuandikisha Wapiga Kura. Aidha, Uandikishaji wa Wapiga Kura hufanyika kwenye vituo vya uandikishaji vilivyoainishwa na kutangazwa na Tume. Mtu mwenye sifa za kuandikishwa na anataka kuandikishwa atakwenda mwenyewe kituoni.

3.9 Kukataliwa Kuandikishwa kuwa Mpiga Kura

Kwa mujibu wa kifungu cha 21(1) cha Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343 na kifungu cha 27(1) cha Sheria ya Uchaguzi ya Serikali za Mitaa, Sura ya 292, Afisa Mwandikishaji, Afisa Mwandikishaji Msaidizi au mtumishi yeyote anayeandikisha Wapiga Kura, anaweza kukataa ombi la kuandikishwa kuwa Mpiga Kura.

Mwombaji aliyekataliwa kuandikishwa na ambaye hakuridhika na uamuzi wa Mwandikishaji Msaidizi anaweza kupeleka malalamiko yake kupitia Fomu Na. 3A kwa Afisa Mwandikishaji ndani ya siku saba (7) na iwapo hataridhika na uamuzi wa Afisa Mwandikishaji, anaweza kukata rufaa kwenye Mahakama ya Wilaya ndani ya siku kumi na nne (14) kupinga kukataliwa kuandikishwa kuwa Mpiga

Kura. Uamuzi utakaotolewa na Mahakama ya Wilaya ndiyo utakuwa uamuzi wa mwisho katika suala la kukataliwa kuandikishwa.

3.10 Uboreshaji wa Daftari la Kudumu la Wapiga Kura

Kwa mujibu wa Kifungu cha 15(5) cha Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343 na Kifungu cha 21(5) cha Sheria ya Uchaguzi ya Serikali za Mitaa, Sura ya 292, Tume inatakiwa kuboresha Daftari la Kudumu la Wapiga Kura mara mbili kati ya Uchaguzi Mkuu uliomalizika na unaofuata. Wanaohusika katika zoezi hili ni wananchi ambao: -

- (i) Wametimiza umri wa miaka 18 na kuendelea ambao hawakuandikishwa hapo awali;
- (ii) Watakaotimiza miaka 18 wakati wa Uchaguzi Mkuu wa Mwaka 2020;
- (iii) Waliojiandikisha awali na wamehama Kata au Jimbo moja kwenda jingine;
- (iv) Waliokosa sifa mfano wale waliofariki kuondolewa katika Daftari;
- (v) Wenye taarifa zilizokosewa wakati wa uandikishaji; na
- (vi) Waliopoteza au kadi zao kuharibika.

3.11 Watendaji wa Uandikishaji/ Uboreshaji

Tume ya Taifa ya Uchaguzi hutumia watendaji mbalimbali wakati wa Uandikishaji na Uboreshaji wa Daftari la Kudumu la Wapiga Kura. Watendaji hawa ni pamoja na:-

- (i) Waratibu wa Uchaguzi wa Mkoa;
- (ii) Maafisa Waandikishaji;
- (iii) Maafisa Waandikishaji Wasaidizi;
- (iv) Waandishi Wasaidizi; na
- (v) "BVR Kit Operators".

3.12 Mawakala wa Uandikishaji wa Wapiga Kura

Kwa mujibu wa Kifungu cha 15A cha Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343, na Kifungu cha 17A cha Sheria ya Uchaguzi ya Serikali za Mitaa, Sura ya 292 Chama cha Siasa chenye usajili wa kudumu kinaweza kumteua mtu mmoja katika kila kituo cha uandikishaji kuwa Wakala wa Uandikishaji wa Wapiga Kura.

3.13 Wajibu/Majukumu ya Mawakala wa Uandikishaji

- (i) Kufuatilia zoezi la uboreshaji na kutazama kama linazingatia Sheria, Kanuni na Maelekezo ya Tume ya Taifa ya Uchaguzi.
- (ii) Kushirikiana na Waandishi Wasaidizi kutambua wakazi wa eneo hilo na kutoa taarifa juu ya watu wasio na sifa.

Pamoja na majukumu tajwa, Mawakala wa Uboreshaji hawaruhusiwi kufanya yafuatayo:-

- (i) Kuingilia shughuli za uendeshaji wa zoezi la Uboreshaji. Msimamizi wa kituo ndiye mwenye mamlaka ya mwisho juu ya nani anastahili kuandikishwa au kuboresha taarifa zake kwa mujibu wa Sheria.
- (ii) Kufanya kampeni za kisiasa katika kituo cha uandikishaji
- (iii) Kuorodhesha majina ya watu wanaojiandikisha.

3.14 Kiapo cha Kutunza Siri cha Mawakala wa Uandikishaji

Kila Wakala wa Uandikishaji kabla ya kuanza kutekeleza majukumu yake kwa mujibu wa Sheria, ni lazima kula kiapo cha kutunza siri za taarifa za mwombaji au Mpiga Kura aliyeandikishwa. Wakala atakula kiapo mbele ya Afisa Mwandikishaji au Afisa Mwandikishaji Msaidizi.

Hata hivyo, kutokuwepo kwa Wakala wa uandikishaji katika kituo cha kuandikisha Wapiga Kura hakuzuii utekelezaji wa majukumu ya Uandikishaji Wapiga Kura.

3.15 Watazamaji wa Uandikishaji

Kwa mujibu wa Kanuni ya 43(1) ya Kanuni za Uboreshaji wa Daftari la Kudumu la Wapiga Kura za mwaka 2018 zilizoandaliwa chini ya Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343 na Kanuni ya 45 ya Kanuni za Uboreshaji wa Daftari la Kudumu la Wapiga Kura za mwaka 2018 zilizoandaliwa chini ya Sheria ya Uchaguzi ya Serikali za Mitaa, Sura ya 292, Watazamaji wa ndani na kimataifa, wanaruhusiwa kutazama mchakato wa Uboreshaji utakavyofanyika katika vituo vya Uandikishaji.

Watazamaji wa Uandikishaji kabla ya kuanza kutembelea vituo vya Uandikishaji, ni lazima waombe na kupatiwa idhini ya Tume ya Taifa ya Uchaguzi kuwa Watazamaji. Aidha, Watazamaji

watakaoruhusiwa na Tume watapewa barua za kuwatambulisha kwa Maafisa Waandikishaji na Mwongozo wa watazamaji wa zoezi la Uboreshaji wa Daftari la Kudumu la Wapiga Kura ulioandaliwa na Tume.

Maafisa Waandikishaji watatakiwa kuwapa barua za kuwatambulisha kwa Watendaji wa vituo ambavyo watavitembelea.

Aidha, Watazamaji wa Uandikishaji wa Wapiga Kura hawapaswi kutoa maelekezo kwa Mwandishi Msaidizi katika kituo husika.

3.16 Kuweka Wazi Daftari la Awali la Wapiga Kura

Kwa mujibu wa Vifungu vya 11A na 22 vya Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343, na Kifungu cha 15A na 28 cha Sheria ya Uchaguzi ya Serikali za Mitaa, Sura ya 292, Tume inatakiwa kuweka wazi Daftari la Awali la Wapiga Kura ili kutoa fursa kwa wananchi:

- (i) Kulikagua Daftari;
- (ii) Kufanya marekebisho ya majina au mahali wanapoishi;
- (iii) Kuingiza au kufuta majina ya Wapiga Kura;
- (iv) Kuweka pingamizi kwa Mpiga Kura aliyeandikishwa na hana sifa za kuwemo kwenye Daftari la Kudumu la Wapiga Kura.

3.17 Kumuwekea Pingamizi aliyeandikishwa kwenye Daftari la Awali

Kifungu cha 24 cha Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343 na Kifungu cha 30 cha Sheria ya Uchaguzi ya Serikali za Mitaa Sura ya 292 kinaruhusu Mkurugenzi wa Uchaguzi au Afisa Mwandikishaji au mtu yeyote aliyeandikishwa kuwa Mpiga Kura, kuweka pingamizi dhidi ya jina lililopo katika Daftari la Awali la Wapiga Kura. Kifungu cha 25 cha Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343 na Kifungu cha 31 cha Sheria ya Uchaguzi ya Serikali za Mitaa Sura ya 292 kinaweka utaratibu wa kuweka pingamizi.

Mtu aliyewekewa pingamizi hutakiwa kupelekewa taarifa ili aweze kutoa ufafanuzi ndani ya siku saba (7). Kifungu cha 27 cha Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343 hayo katika Mahakama ya Wilaya. Mahakama itapaswa kutoa uamuzi wa rufaa hiyo ndani ya siku 14 tangu tarehe ya kupokea rufaa hiyo, uamuzi wa Mahakama ya na Kifungu cha 33 cha Sheria ya Uchaguzi ya Serikali za Mitaa, Sura ya 292, vinatoa fursa iwapo aliyewekewa pingamizi hakubaliani na

maamuzi ya Afisa Mwandikishaji ya kuendelea kukataliwa kuwemo katika Daftari, ana haki ya kukata rufaa dhidi ya maamuzi Wilaya ndiyo utakuwa uamuzi wa mwisho na mtu hatoweza kukata rufaa katika Mahakama nyingine yoyote.

Maswali

1. Taja sifa za mtu kuandikishwa katika Daftari la Kudumu la Wapiga kura.
2. Kwanini Tume hufanya Uboreshaji wa Daftari la Kudumu la Wapiga Kura?
3. Kwanini Tume huweka wazi Daftari la Awali mara baada ya Uandikishaji/ Uboreshaji wa Daftari la Kudumu la Wapiga Kura?
4. Taja sababu zinazomfanya mtu kukosa sifa za kuandikishwa kuwa Mpiga Kura.

SURA YA NNE

UGAWAJI WA MAJIMBO

4.1 Utangulizi

Sura hii inaeleza juu ya utaratibu wa Ugawaji wa Majimbo kwa ajili ya Uchaguzi wa Wabunge. Jukumu hili hutekelezwa na Tume ya Taifa ya Uchaguzi kwa mujibu wa Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Ibara ya 74 (6)(C) ambayo inaipa jukumu Tume kuchunguza na kuigawa Jamhuri ya Muungano katika majimbo ya Uchaguzi kwa ajili ya Uchaguzi wa Wabunge.

4.2 Malengo ya Sura ya Nne

Sura hii inalenga kumwezesha mwananchi kuelewa kuhusu mambo yafuatayo:

- (i) Ugawaji wa Majimbo ya Uchaguzi.
- (ii) Vigezo vya ugawaji wa Majimbo.
- (iii) Utaratibu wa kugawa Majimbo.
- (iv) Namna ya kuwasilisha maombi ya kugawa Majimbo ya Uchaguzi.

Mambo Muhimu

- **Majimbo;**
- **Vigezo vya Ugawaji Majimbo;**
- **Utaratibu wa Ugawaji wa Majimbo; na**
- **Mipaka ya Kiutawala.**

Kwa mujibu wa Ibara ya 75(3) (4) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya Mwaka 1977, vigezo vinavyo husika katika ugawaji wa Majimbo ya Uchaguzi ni:-

- (i) **Idadi ya watu katika eneo linalokusudiwa kugawanywa;**
Kigezo hiki ni muhimu kwa kuwa wananchi ndiyo msingi wa Demokrasia ya uwakilishi. Kwa kawaida, idadi ya watu inatakiwa iwe na uwiano kwa kila Jimbo. Hata hivyo, kutokana na ugumu wa kuwa na idadi ya watu inayofanana

katika Majimbo yote, Tume huzingatia idadi ya wapiga kura badala ya idadi ya watu na utaratibu unaotumika ni kwa Majimbo ya uchaguzi kugawanywa kwa kigezo cha idadi ya Wapiga Kura kwa kila Jimbo (*population quota*);

(ii) **Upatikanaji wa njia za mawasiliano;**

Kigezo hiki huzingatia urahisi wa Mwakilishi kuwafikia/kuwasiliana na anaowawakilisha kwa njia ya barabara, simu, Vyombo vya Habari (Redio, Runinga na Magazeti); na

(iii) **Hali ya kijiografia ya eneo linalokusudiwa kugawanywa;**

Masuala ya sura ya nchi kama mito, milima na misitu huzingatiwa katika kuweka mipaka ya Majimbo, kwa kuwa katika baadhi ya maeneo alama hizi hutumika kama mipaka kati ya Jimbo moja na jingine.

4.3 Utaratibu wa Kugawa Majimbo ya Uchaguzi

Tume ya Taifa ya Uchaguzi ina utaratibu wa kuchunguza mipaka na kugawa Majimbo ya Uchaguzi kama ifuatavyo:-

- (i) Kufanya mikutano na wadau kwa kujadili vigezo na utaratibu unaotumika katika kuchunguza Mipaka na kugawa Majimbo;
- (ii) Kutangaza kwa Wadau mbalimbali na Wananchi kwa ujumla kuhusu nia ya kufanya zoezi la kuchunguza mipaka na kugawa Majimbo, katika matangazo hayo vigezo na utaratibu unaotumika vinaelezwa;
- (iii) Kupokea maombi na mapendekezo ya kugawa, kurekebisha mipaka au kubadili majina ya Majimbo kutoka kwa wadau mbalimbali na kuyachambua;
- (iv) Kuainisha maombi ambayo yametimiza vigezo;
- (v) Kutembelea maeneo ambayo yanakusudiwa kugawanywa; kukutana na wadau wa maeneo hayo katika ngazi ya Halmashauri na Manispaa ili kujadiliana na kukubaliana kuhusu namna ya kufanya ugawaji, matayarisho ya ramani na majina ya Majimbo mapya;
- (vi) Kuandaa taarifa ya mapendekezo ya ugawaji wa Majimbo na kuiwasilisha kwa Mhe. Rais kwa mujibu wa Ibara 75(1) ya

Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977; na

- (vii) Kutangaza Majimbo kama yalivyogawanywa/yalivyorekebisha mipaka au kubadilishiwa majina katika Gazeti la Serikali.

4.4 Jinsi ya Kuwasilisha Maombi

Maombi ya kugawa Majimbo au kurekebisha mipaka yanayoshughulikiwa na Tume ni yale yanayowasilishwa kwa kufuata utaratibu ufuatao:

- (i) Maombi/mapendekezo ya kugawa Majimbo au kurekebisha mipaka huwasilishwa kwa Mkurugenzi wa Halmashauri husika ambapo hujadiliwa katika vikao rasmi pia inashauriwa vikao hivyo kuwashirikisha wadau mbalimbali;
- (ii) Mkurugenzi wa Halmashauri atawasilisha maombi/mapendekezo kwa Katibu Tawala wa Mkoa (RAS);
- (iii) Katibu Tawala wa Mkoa atawasilisha maombi/ mapendekezo katika kikao cha Kamati ya ushauri ya Mkoa ili kupata maoni; na
- (iv) Katibu Tawala wa Mkoa atawasilisha mapendekezo Tume ya Taifa ya Uchaguzi.

4.5 Kata za Uchaguzi

Kwa mujibu wa Kifungu cha 29(2) na cha 30 cha Sheria ya Serikali za Mitaa, (Mamlaka za Wilaya), Sura ya 287 ikisomwa pamoja na Kifungu cha 16(1) na (2) cha Sheria ya Serikali za Mitaa (Mamlaka ya Miji), Sura ya 288, Ofisi ya Rais-Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa ndiyo yenye mamlaka ya kugawa Kata. Tume hupokea taarifa hiyo na kuitangaza katika Gazeti la Serikali (*Government Gazette*), kama Kata zitakazoshiriki katika Uchaguzi.

Maswali

1. Taja vigezo vinavyoangaliwa na Tume wakati wa ugawaji wa Majimbo ya Uchaguzi.
2. Je, ni nani anayetakiwa kuwasilisha Tume maombi ya kugawa Jimbo?
3. Ni utaratibu upi unaotumika kugawa Majimbo ya Uchaguzi?

SURA YA TANO

UTEUZI, PINGAMIZI NA RUFAA ZA WAGOMBEA KITI CHA RAIS, UBUNGE NA UDIWANI

5.1 Utangulizi

Sura hii inazungumzia uteuzi wa wagombea wa kiti cha Rais, Ubunge na Udiwani pamoja na kuelezea sifa za wagombea wa nafasi hizo na hatua zinazotakiwa kufuatwa katika uwekaji wa pingamizi na rufaa.

5.2 Malengo ya Sura ya Tano

Sura hii inalenga kumwezesha mwananchi kuelewa kuhusu mambo yafuatayo:

- (i) Mamlaka inayohusika kufanya uteuzi wa wagombea;
- (ii) Sifa za wagombea;
- (iii) Masharti ya wagombea;
- (iv) Wanaoruhusiwa kuweka pingamizi dhidi ya wagombea;
- (v) Sababu ya pingamizi dhidi ya wagombea;
- (vi) Muda wa kuweka pingamizi; na
- (vii) Rufaa za wagombea.

Mambo Muhimu

- Uteuzi;
- Wagombea;
- Pingamizi; na
- Rufaa.

5.3 Uteuzi wa Wagombea

Kwa mujibu wa Kifungu cha 32 (1), na (3) cha Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343, Tume ya Taifa ya Uchaguzi itatangaza siku ya uteuzi ambayo wagombea watawasilisha Fomu za Uteuzi Tume. Fomu hizo sharti ziwasilishwe si zaidi ya saa kumi kamili (10:00) jioni siku ya Uteuzi. Mkurugenzi wa Uchaguzi anatakiwa kuwepo ofisini

kuanzia saa moja na nusu (1:30) asubuhi hadi saa kumi kamili (10:00) jioni. Uteuzi wa wagombea wa kiti cha Rais na Makamu wa Rais utafanywa na Tume.

Tume hutoa nafasi kwa Wagombea kuwasilisha Fomu zao siku tatu kabla ya siku ya Uteuzi kwa Mkurugenzi wa Uchaguzi kwa ajili ya kukaguliwa na kuona kama zimekidhi vigezo na masharti yaliyowekwa kwa Mujibu wa Sheria. Hii hutoa nafasi kwa Fomu za Wagombea kuhakikiwa ili kama zina dosari wapate fursa ya kurekebisha kabla ya siku ya Uteuzi.

5.4 UTEUZI WA WAGOMBEA WA NAFASI YA KITI CHA RAIS NA MAKAMU WA RAIS

Kifungu cha 30 cha Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343, kimeweka utaratibu unaopaswa kufuatwa ili mtu aweze kuteuliwa kuwa Mgombea wa Kiti cha Urais na Makamu wa Rais. Tume kwa kuzingatia Kanuni ya 37 (6) ya Kanuni za Uchaguzi wa Rais na Wabunge za mwaka 2020, hufanya Uteuzi wa Wagombea wa nafasi ya Kiti cha Rais baada ya kujiridhisha kuwa Mgombea amejaza na kutimiza masharti ya ujazaji wa Fomu Na 8A. Aidha, Mgombea atajaza Fomu Na. 10 ya Maadili ya Uchaguzi.

5.4.1 Sifa za Wagombea wa Kiti cha Rais

Kwa mujibu wa ibara ya 39(1) na 47(4) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977, sifa za mgombea wa kiti cha Rais na Makamu wa Rais ni hizi zifuatavyo:-

- (i) Awe ni raia wa kuzaliwa wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania;
- (ii) Awe ametimiza umri wa miaka Arobaini (40);
- (iii) Awe Mwanachama na Mgombea aliyependekezwa na Chama cha Siasa;
- (iv) Awe anazo sifa za kumwezesha kuwa Mbunge au Mjumbe wa Baraza la Wawakilishi; na

- (v) Katika kipindi cha miaka mitano kabla ya Uchaguzi Mkuu awe hajawahi kutiwa hatiani katika Mahakama yoyote kwa kosa lolote la kukwepa kulipa kodi yoyote ya Serikali.

5.4.2 Masharti ya Uteuzi wa Mgombea wa kiti cha Rais / Makamu wa Rais

Mgombea wa kiti cha Rais/Makamu wa Rais kwa mujibu wa Sheria ni lazima:-

- (i) Awe amedhaminiwa na wapiga kura wasiopungua mia mbili (200) waliojiandikisha kupiga kura katika mkoa, kwa mikoa kumi na kati ya hiyo angalau mikoa miwili iwe ya Tanzania Zanzibar. Hii inamaanisha mgombea wa kiti cha Rais na Makamu wa Rais anatakiwa kudhaminiwa na jumla ya wapiga kura wasiopungua 2000 kutoka mikoa 10.
- (ii) Awe ameweka dhamana ya Shilingi milioni moja (1,000,000/=) kwa Tume kupitia akaunti ya amana atakayopatiwa na Mkurugenzi wa Uchaguzi siku ya kuchukua fomu za uteuzi. Mgombea akishalipia atawasilisha stakabadhi ya malipo (*pay-in slip*) ya benki kwa Mkurugenzi wa Uchaguzi ili apatiwe stakabadhi ya kukiri mapokezi.
- (iii) Awe ametoa Tamko mbele ya Jaji kwamba anazo sifa zinazotakiwa na hajapoteza sifa hizo.

5.4.3 Wadhamini wa Wagombea wa Kiti cha Rais

Watakaowadhamini Wagombea wa kiti cha Rais na Makamu wa Rais:

- (i) Wawe wamejiandikisha kuwa Wapiga Kura katika mikoa hiyo;
- (ii) Wawe hawajamdhhamini mgombea mwingine yeyote wa kiti cha Rais/Makamu wa Rais;

- (iii) Si lazima wawe wanachama wa chama kilichompendekeza; wala si lazima wawe wanachama wa chama chochote cha siasa; na
- (iv) Wawe wamewadhamini Wagombea wa kiti cha Rais na Makamu wa Rais kwa kutumia Fomu ya Uteuzi

5.4.4 Taratibu za Uteuzi wa Wagombea wa Kiti cha Rais/Makamu wa Rais

- (i) Wagombea wa kiti cha Rais na Makamu wa Rais watawasilisha rasmi nakala nne (4) za fomu zao moja kwa moja Tume. Tume ikishapokea fomu za uteuzi na kujiridhisha kuwa wagombea wanazo sifa za kugombea itawateua.
- (ii) Wagombea watawasilisha picha nne za rangi (passport size) zenye ukubwa sawa na picha zinazotumika kwenye hati ya kusafiria zilizopigwa ndani ya miezi mitatu kabla ya siku ya uteuzi. Muonekano wa picha hizo kwa nyuma uwe wa rangi nyeupe (white background) na nyuma ya picha liandikwe jina kamili la mgombea na Chama anachokiwakilisha.
- (iii) Wagombea watawasilisha stakabadhi ya malipo ya dhamana ya kiasi cha shilingi milioni moja **(1,000,000/=)** za Kitanzania atakayopewa kutoka Tume.
- (iv) Baada ya kuwasilisha fomu ya uteuzi, wagombea watatakiwa kutoa tamko la kuheshimu na kutekeleza Maadili ya Uchaguzi mbele ya Tume ya Taifa ya Uchaguzi kwa kujaza Fomu Na. 10.
- (v) Tume itabandika nakala moja ya Fomu ya Uteuzi (Fomu Na. 8A) yenye picha ya mgombea, stakabadhi ya malipo na tamko la kuheshimu na kutekeleza Maadili ya Uchaguzi (Fomu Na. 10) kwa Wagombea walioteuliwa si zaidi ya saa kumi (10:00) jioni siku ya Uteuzi ili ziweze kukaguliwa na iwapo kuna pingamizi liwasilishwe Tume kupitia Fomu Na. 9A. Fomu hiyo ibandikwe katika eneo la wazi.
- (vi) Mgombea akitaka anaweza kuwasilisha fomu zake Tume kuanzia siku tatu (3) kabla ya siku ya uteuzi kwa ajili ya ukaguzi na pale ambapo pana dosari mgombea ataelekezwa kurekebisha

dosari hizo. Mgombea arudishiwe fomu zake mara baada ya kukaguliwa. Hata hivyo, uteuzi rasmi utafanywa siku iliyotangazwa na Tume, siku ambayo Tume itapaswa kupokea fomu husika kutoka kwa wgombea na kufanya uteuzi.

Mgombea akiwasilisha picha (passport size) isiyo na muonekano wa rangi nyeupe (white background) ateuliwe. Hii haitakuwa sababu ya pingamizi kwa mujibu wa sheria.

5.4.5 Pingamizi dhidi ya Wgombea wa Kiti cha Rais na Makamu wa Rais

Pingamizi dhidi ya Uteuzi wa Mgombea linalenga kuweka zuio kwa Mgombea wa Kiti cha Rais na Makamu wa Rais aliyeteuliwa na Tume kwamba hana sifa za kuteuliwa kwa Mujibu wa Sheria. Wanaoruhusiwa kuweka pingamizi ni hawa wafuatao:-

- (i) Mgombea yeyote wa Kiti cha Rais/Makamu wa Rais;
- (ii) Mkurugenzi wa Uchaguzi;
- (iii) Msajili wa Vyama vya Siasa; na
- (iv) Mwanasheria Mkuu wa Serikali

5.4.6 Muda wa Kuweka Pingamizi

Muda wa kuweka pingamizi ni kuanzia saa Kumi Kamili (10:00) jioni siku ya Uteuzi mpaka saa kumi kamili (10:00) jioni siku inayofuata. Pingamizi litolewe kwa maandishi katika Fomu Na. 9A litaje sababu na litiwe saini na muweka pingamizi.

5.4.7 Sababu za Pingamizi

Sababu za Pingamizi dhidi ya mgombea zinaweza kuwa yoyote kati ya hizi zifuatazo:-

- (a) Si raia wa kuzaliwa wa Jamhuri ya Muungano;
- (b) Hajatimiza umri wa miaka arobaini;
- (c) Hana sifa za kuwa Mgombea wa Kiti cha Rais na Makamu wa Rais;

- (d) Hana sifa za kuwa Mbunge au Mjumbe wa Baraza la Wawakilishi;
- (e) Si Mwanachama wa Chama cha Siasa kilichosajiliwa kwa mujibu wa Sheria ya Vyama vya Siasa;
- (f) Hakudhaminiwa na Chama cha Siasa kugombea Kiti cha Rais na Makamu wa Rais;
- (g) Ametiwa hatiani na Mahakama yoyote kwa kosa lolote la kukwepa kulipa kodi yoyote ya Serikali katika kipindi cha miaka mitano (5) kabla ya uchaguzi;
- (h) Hakudhaminiwa na Wapiga Kura walioandikishwa katika Mikoa 10 ya Jamhuri ya Muungano, ikiwemo angalau Mikoa 2 ya Tanzania Zanzibar;
- (i) Hakudhaminiwa na idadi ya wapiga kura inayotakiwa;
- (j) Hakulipa dhamana ya shilingi milioni moja (1,000,000/=) za Kitanzania;
- (k) Hajaambatisha picha kwenye fomu za Uteuzi;
- (l) Hakutoa tamko la Kisheria kwa Mujibu wa Kifungu cha 38 (4)(a) cha Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343;
- (m) Hakutaja gharama na vyanzo vya fedha atakazotumia katika uchaguzi chini ya Sheria ya Gharama za Uchaguzi, Sura ya 278. (Pingamizi kuhusiana na sababu hii litawekwa na Msajili wa Vyama vya Siasa tu);
- (n) Hakurudisha fomu za Uteuzi kwa mujibu wa masharti yaliyowekwa na Sheria;
- (o) Hajatoa tamko la kuheshimu na kutekeleza Maadili ya Uchaguzi ya mwaka 2020; na
- (p) Ametenda vitendo vilivyokatazwa chini ya Sheria ya Gharama ya Uchaguzi, Sura ya 278. (Pingamizi kuhusiana na sababu hii litawekwa na Msajili wa Vyama vya Siasa tu). Pingamizi lolote

ni lazima liwekwe kwa maandishi kwa kutumia Fomu Na. 9A, na lazima litiwe saini na anayeweka pingamizi.

5.4.8 Uamuzi wa Pingamizi

Baada ya kupokea pingamizi, Tume itamjulisha kwa maandishi Mgombea aliyewekewa pingamizi na kumtaka atoe maelezo yake. Baada ya kupokea maelezo, Tume itatoa uamuzi wa kukubali au kukataa pingamizi husika na itawataarifu wahusika uamuzi kuhusu pingamizi hilo.

Uamuzi wa Tume kuhusu pingamizi dhidi ya Mgombea wa Kiti cha Rais na Makamu wa Rais utakuwa wa mwisho.

5.4.9 Mgombea Pekee wa Kiti cha Rais

Kwa mujibu wa Kifungu 34 cha Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura 343 iwapo mgombea wa kiti cha Rais na Makamu wa Rais aliyeteuliwa ni mmoja: -

- (i) Tume itatangaza kuwa kuna mgombea pekee wa kiti cha Rais.
- (ii) Tume itawasilisha jina lake kwa wananchi kwa ajili ya kupigiwa kura na itachukuliwa kuwa amechaguliwa endapo atapata zaidi ya asilimia 50 ya kura zote zilizopigwa.
- (iii) Endapo mgombea huyo atashindwa kupata zaidi ya asilimia 50, Tume itapanga tarehe nyingine kwa ajili ya Uchaguzi wa Rais.

5.5 UTEUZI WA WAGOMBEA UBUNGE

Siku ya uteuzi ni ile itakayotangazwa na Tume kuwa ndiyo siku ambayo wagombea watawasilisha fomu za Uteuzi kwa Msimamizi wa Uchaguzi, kwa kuzingatia masharti ya kifungu cha 37 (1) cha Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343. Fomu hizo sharti ziwasilishwe si zaidi ya saa kumi kamili (10:00) jioni siku ya uteuzi. Msimamizi wa

Uchaguzi anatakiwa awepo ofisini kuanzia saa moja na nusu (1:30) asubuhi hadi saa kumi kamili (10:00) jioni siku ya uteuzi ili kukamilisha zoezi hilo.

5.5.1 Sifa za Mgombea Ubunge

Kwa mujibu wa Ibara ya 67 (1) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977, mtu yeyote atakuwa na sifa za kustahili kuchaguliwa au kuteuliwa kuwa Mbunge endapo: -

- (i) Ni raia wa Jamhuri ya Muungano;
- (ii) Ametimiza umri wa miaka ishirini na moja (21);
- (iii) Anajua kusoma na kuandika kwa Kiswahili au Kiingereza;
- (iv) Ni Mwanachama na mgombea aliyependekezwa na Chama cha siasa; na;
- (v) Hajawahi kutiwa hatiani na Mahakama yoyote kwa kosa lolote la kukwepa kulipa kodi yoyote ya Serikali katika kipindi cha miaka mitano kabla ya tarehe ya uchaguzi.

5.5.2 Kukosa Sifa za Kugombea Ubunge

Ibara ya 67 (2) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977, inaelekeza kuwa mtu hataruhusiwa kugombea Ubunge ikiwa:-

- (i) Ni raia wa nchi nyingine;
- (ii) Kwa mujibu wa Sheria inayotumika katika Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, imethibitishwa rasmi kwamba mtu huyo ana ugonjwa wa akili;
- (iii) Amehukumiwa na Mahakama yoyote katika Jamhuri ya Muungano na kupewa adhabu ya kifo au ya kufungwa gerezani kwa muda unaozidi miezi sita kwa kukutwa na hatia ya kosa lolote, vyovyote linavyoitwa, linaloambatana na utovu wa uaminifu;
- (iv) Katika kipindi cha miaka mitano kabla ya tarehe ya Uchaguzi Mkuu amehukumiwa na kupewa adhabu ya kifungo kwa kosa linaloambatana na utovu wa uaminifu au kwa kuvunja Sheria ya Maadili ya Viongozi wa Umma;

- (v) Mtu huyo si Mwanachama wa Chama cha Siasa na ambaye hajapendekezwa na Chama cha Siasa kuwa Mgombea;
- (vi) Mtu huyo ana maslahi yoyote katika mkataba wa Serikali ya Jamhuri ya Muungano au Serikali ya Mapinduzi Zanzibar wa aina yoyote aliyowekewa miiko maalum kwa Mujibu wa Sheria iliyotungwa na Bunge, na iwapo amekiuka miiko hiyo;
- (vii) Ameshika madaraka ya Afisa Mwandamizi katika Utumishi wa Serikali ya Jamhuri ya Muungano, isipokuwa madaraka ambayo Rais anaweza au anatakiwa kukabidhi kwa Mbunge kwa mujibu wa Katiba ya Jamhuri ya Muungano au Sheria iliyotungwa na Bunge;
- (viii) Kwa mujibu wa Sheria iliyotungwa na Bunge inayoshughulikia makosa yanayohusika na uchaguzi wa aina yoyote, mtu huyo amezuiliwa kujiandikisha kama mpiga kura au kupiga kura katika uchaguzi wa Wabunge; na
- (ix) Ni mgombea wa Kiti cha Rais na Makamu wa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania.

Mtu aliyepewa adhabu ya kulipa faini au kifungo na akalipa faini hazuiwi kugombea Ubunge. Iwapo atapewa adhabu ya kulipa faini akashindwa na akatumikia kifungo na kukimaliza kabla ya siku ya uteuzi anaruhusiwa kugombea. Hii ni kwa mujibu wa Ibara ya 67 (7)(a) na (b) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano, 1977.

Kiongozi wa Chama cha Siasa haruhusiwi kupendekeza jina lake na kujidhamini mwenyewe.

5.5.3 Masharti ya Uteuzi wa Mgombea Ubunge

Masharti ya uteuzi wa Wagombea Ubunge ni kama ifuatavyo:-

- (i) Adhaminiwe na wapiga kura wasiopungua ishirini na tano (25) walioandikishwa kuwa wapiga kura katika Jimbo linalohusika. Mgombea haruhusiwi kujidhamini yeye mwenyewe. Mpiga kura anatakiwa kudhamini mgombea Ubunge mmoja tu.
- (ii) Awe ametoa tamko mbele ya Hakimku kuthibitisha kwamba anazo sifa zinazotakiwa kugombea Ubunge na hajapoteza sifa hizo.
- (iii) Aweke dhamana ya shilingi elfu hamsini (50,000/=) kwa Msimamizi wa Uchaguzi kupitia akaunti ya amana ya

Halmashauri atakayopatiwa siku akichukua fomu za uteuzi. Mgombea akishalipa atawasilisha *pay-in slip* ya benki kwa Msimamizi wa Uchaguzi ili apewe stakabadhi ya kukiri mapokezi.

Ni muhimu kuhakikisha wagombea wanapewa akaunti namba ya amana ya Halmashauri kwa ajili ya malipo ya dhamana wanapochukua fomu za uteuzi.

5.5.4 Taratibu za Uteuzi wa Mgombea Ubunge

Mgombea hutakiwa kujaza Fomu namba 8B inayohusu taarifa zake binafsi, na zithibitishwe na Chama kilichomteua ngazi ya Mkoa, Wilaya au Jimbo kwamba ni za kweli.

Mgombea awasilishe nakala nne (4) za fomu ya Uteuzi kwa Msimamizi wa Uchaguzi si zaidi ya saa kumi kamili (10:00) jioni siku ya Uteuzi. Fomu hizo ziwasilishwe pamoja na:-

- (i) Picha nne za rangi (passport size) zenye ukubwa sawa na picha inayotumika katika hati ya kusafiria na ziandikwe majina kamili ya mgombea, Jimbo na Chama kwa nyuma.
- (ii) Uthibitisho wa malipo ya dhamana ya shilingi elfu hamsini (50,000/=)
- (iii) Fomu Na. 10 ya tamko la kuheshimu na kutekeleza Maadili ya Uchaguzi.

Msimamizi wa Uchaguzi ngazi ya Jimbo, atabandika kwenye ubao wa matangazo mahali pa wazi nakala moja ya Fomu zote zenye picha za wagombea, baada ya saa kumi kamili (10.00) jioni siku ya Uteuzi mpaka saa kumi kamili (10.00) jioni siku inayofuata ili ziweze kukaguliwa.

5.5.5 Pingamizi dhidi ya Wagombea Ubunge

Pingamizi dhidi ya uteuzi wa Mgombea linalenga kuweka zuio kwa Mgombea ubunge aliyeteuliwa na Msimamizi wa Uchaguzi kwamba hana sifa za kuteuliwa kwa mujibu wa sheria. Pingamizi linaweza kuwekwa kuanzia saa 10:00 jioni siku ya uteuzi hadi saa 10:00 jioni siku inayofuatia baada ya siku ya uteuzi.

Kwa mujibu wa Kifungu cha 40 (1) cha Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343 sababu ya pingamizi inaweza kuwa yoyote kati ya zifuatazo, kwamba mgombea:-

- (a) Si raia wa Tanzania;
- (b) Hajatimiza umri wa miaka 21;
- (c) Hana sifa za kuwa mgombea Ubunge;
- (d) Hawezi kusoma na kuandika kwa Kiswahili au Kiingereza;
- (e) Si Mwanachama wa Chama cha Siasa kilichosajiliwa kwa Mujibu wa Sheria ya Vyama vya Siasa;
- (f) Hakudhaminiwa na Chama cha Siasa kugombea Ubunge;
- (g) Ametiwa hatiani kwa kosa lolote la kukwepa kulipa kodi yoyote ya Serikali katika kipindi cha miaka mitano kabla ya tarehe ya Uchaguzi;
- (h) Hakudhaminiwa na idadi ya Wapiga Kura inayotakiwa;
- (i) Hakulipa dhamana ya shilingi elfu hamsini (50,000/=);
- (j) Hajaambatisha picha katika fomu ya Uteuzi;
- (k) Hakuwasilisha tamko la Kisheria;
- (l) Hakutaja gharama na vyanzo vya fedha atakazotumia katika Uchaguzi chini ya Sheria ya Gharama za Uchaguzi, Sura ya 278. (Pingamizi kuhusiana na sababu hii litawekwa na Msajili wa Vyama vya Siasa tu);
- (m) Hajatoa Tamko la kuheshimu na kutekeleza Maadili ya Uchaguzi ya mwaka 2020;
- (n) Hakurudisha fomu za uteuzi kwa mujibu wa masharti yaliyowekwa na sheria;
- (o) Ametenda vitendo alivyokatazwa chini ya Sheria ya Gharama za Uchaguzi, Sura ya 278 (Pingamizi kuhusiana na sababu hii litawekwa na Msajili wa Vyama vya Siasa tu); na

- (p) Hakudhaminiwa na wapiga kura walioandikishwa katika Jimbo.

5.5.6 Muda wa Kuweka Pingamizi

Pingamizi dhidi ya Mgombea litawasilishwa kwa Msimamizi Msaidizi wa Uchaguzi ngazi ya Kata si zaidi ya saa kumi kamili (10:00) jioni siku ya inayofuatia baada ya siku ya uteuzi. Pingamizi litolewe kwa maandishi katika Fomu Na.9B litaje sababu na litiwe saini na muweka pingamizi. Wanaostahili kuwasilisha pingamizi hilo ni Mgombea mwingine wa nafasi hiyo, Msimamizi wa Uchaguzi au Mkurugenzi wa Uchaguzi.

5.5.7 Uamuzi wa Pingamizi na Rufaa

- (i) Msimamizi wa Uchaguzi mara baada ya kupokea pingamizi atamtaarifu kwa maandishi Mgombea aliyepingwa na kumtaka atoe maelezo yake kabla ya kutoa uamuzi wa kukubali au kukataa pingamizi;
- (ii) Kifungu cha 40 (6) cha Sheria ya Taifa ya Uchaguzi Na. 1 ya mwaka 1985 Sura ya 343, kinawaruhusu Wagombea kukata rufaa Tume ya Taifa ya Uchaguzi kupinga uamuzi wa Msimamizi wa Uchaguzi kuhusu pingamizi dhidi ya Mgombea;

Uamuzi wa rufaa za pingamizi utakaotolewa na Tume ya Taifa ya Uchaguzi ni wa mwisho na hautahojiwa mahakamani.

Msajili wa Vyama vya Siasa atawasilisha pingamizi kwa Msimamizi wa Uchaguzi kwa kutumia fomu namba 9B si chini ya siku saba na si zaidi ya siku kumi na nne baada ya siku ya uteuzi.

5.5.8 Kukata Rufaa

Kifungu cha 40 (6) cha Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343, kinaruhusu wagombea kukata rufaa Tume kupinga uamuzi wa Msimamizi wa Uchaguzi kuhusu pingamizi dhidi yao.

Kwa utekelezaji bora wa suala hili, Tume imeweka masharti yafuatayo: -

- (i) Rufaa dhidi ya maamuzi ya Msimamizi wa Uchaguzi kuhusu uteuzi wa mgombea Ubunge zitatolewa kwa kujaza Fomu Na. 12, Tume itapeleka fomu hizo kwa Msimamizi wa Uchaguzi. Warufani watajaza nakala tatu (3) za fomu hizo.
- (ii) Kwa mujibu wa Kanuni ya 31 (1) ya Kanuni za Uchaguzi wa Rais na Wabunge za mwaka 2020, fomu ziwasilishwe kwa Msimamizi wa Uchaguzi katika muda wa saa ishirini na nne (24) tangu Msimamizi wa Uchaguzi alipotoa uamuzi unaopingwa.
- (iii) Msimamizi wa Uchaguzi apokee rufaa hizo kwa niaba ya Tume. Baada ya kuzipokea aandike muda wa kupokea, azisaini na kugonga muhuri wa Msimamizi wa Uchaguzi.

Msimamizi wa Uchaguzi ahakikishe kwamba: -

- (a) Anaitaarifu Tume mara moja kwa njia yoyote ya haraka kuhusu kupokelewa kwa rufaa yoyote.
- (b) Rufaa hizo zifikishwe Tume katika muda usiozidi siku nne (4) tangu siku ya uamuzi wa Msimamizi wa Uchaguzi.
- (c) Pamoja na rufaa hizo, awasilishe Fomu ya Uteuzi Na. 8B, Fomu ya Pingamizi Na. 9B na vielelezo vingine vinavyohusiana na rufaa hiyo.

Rufaa yoyote itakayopokelewa na Msimamizi wa Uchaguzi au Msimamizi Msaidizi wa Uchaguzi, lazima iwasilishwe Tume mara moja.

5.6 UTEUZI WA WAGOMBEA UDIWANI

Kwa mujibu wa Kifungu cha 41 (1) cha Sheria ya Uchaguzi ya Serikali za Mitaa, Sura ya 292, siku ya uteuzi ni siku itakayotangazwa na Tume kuwa ndiyo siku ambayo wagombea watawasilisha fomu za uteuzi kwa Msimamizi wa Uchaguzi au Msimamizi Msaidizi wa Uchaguzi ngazi ya Kata. Fomu hizo sharti ziwasilishwe kabla ya saa kumi kamili (10:00) jioni siku ya uteuzi. Msimamizi wa Uchaguzi au Msimamizi Msaidizi wa Uchaguzi ngazi ya Kata anatakiwa awepo ofisini kuanzia saa moja na nusu (1:30) asubuhi hadi saa kumi kamili (10:00) jioni ili kukamilisha zoezi hilo.

5.6.1 Sifa za Mgombea Udiwani

Kwa mujibu wa Kifungu cha 39 (2) cha Sheria ya Uchaguzi ya Serikali za Mitaa Sura ya 292, sifa za Mgombea Udiwani ni zifuatazo:-

- (i) Awe raia wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania;
- (ii) Awe ametimiza umri wa miaka ishirini na moja (21);
- (iii) Awe anajua kusoma na kuandika kwa Kiswahili au Kiingereza;
- (iv) Awe mkazi wa kawaida wa Halmashauri anayogombea;
- (v) Awe Mwanachama na Mgombea aliyependekezwa na Chama cha Siasa chenye usajili wa kudumu;
- (vi) Awe na kipato halali kinachomwezesha kuishi; na
- (vii) Awe hajatiwa hatiani na Mahakama yoyote kwa kosa lolote la kukwepa kulipa kodi yoyote ya Serikali katika kipindi cha miaka mitano kabla ya tarehe ya uchaguzi.

5.6.2 Kukosa Sifa za kugombea Udiwani

Kwa mujibu wa Kifungu cha 40 (1) cha Sheria ya Uchaguzi ya Serikali za Mitaa, Sura ya 292 mtu hataruhusiwa kugombea Udiwani ikiwa:-

- (i) Ana utii wa nchi nyingine;
- (ii) Amethibitika kisheria kwamba hana akili timamu;
- (iii) Amehukumiwa kifo na Mahakama Kuu au Mahakama ya Rufaa Tanzania;
- (iv) Anatumikia kifungo cha zaidi ya miezi sita gerezani kilichotolewa na Mahakama yoyote Tanzania;
- (v) Yuko uhamishoni kwa zaidi ya miezi sita kwa mujibu wa Sheria ya Uhamishoni (Deportation Act, cap 380);
- (vi) Amezuiwa na Sheria yoyote nchini kujiandikisha kuwa mpiga kura; na
- (vii) Ana maslahi katika Mkataba na halmashauri au kampuni yenye mkataba na halmashauri na hajatangaza kwenye magazeti yaliyoandikwa kwa lugha ya Kiswahili au Kiingereza yanayopatikana katika halmashauri husika juu ya maslahi hayo.

Kwa mujibu wa Kifungu cha 40 (2) (b) cha Sheria ya Uchaguzi ya Serikali za Mitaa, Sura ya 292 mtu aliyepewa adhabu ya kulipa faini

au kifungo na akalipa faini hazuiwi kugombea Udiwani. Iwapo atapewa adhabu ya kulipa faini akashindwa na akatumikia kifungo na kukimaliza kabla ya siku ya uteuzi anaruhusiwa kugombea. Kiongozi wa Chama cha Siasa haruhusiwi kupendekeza jina lake na kujidhamini mwenyewe.

5.6.2 Masharti ya Uteuzi wa Mgombea Udiwani

Kwa mujibu wa Kifungu cha 42 cha Sheria ya Uchaguzi ya Serikali za Mitaa, Sura ya 292 ili Mgombea Udiwani aweze kuteuliwa anapaswa atimize masharti yafuatayo:-

- (i) Awe amedhaminiwa na wapiga kura wasiopungua kumi (10) walioandikishwa katika Kata anayogombea.
- (ii) Awe ametoa Tamko mbele ya Hakimu kuthibitisha kwamba anazo sifa za kugombea Udiwani na hajapoteza sifa hizo.
- (iii) Awe ameweka dhamana ya shilingi elfu tano (5,000/=) kwa Msimamizi wa Uchaguzi kupitia akaunti ya Amana ya Halmashauri atakayopatiwa siku ya kuchukua fomu za uteuzi. Mgombea akishalipia atawasilisha *pay- in slip* ya Benki kwa Msimamizi wa Uchaguzi ili apewe stakabadhi ya malipo ya kukiri mapokezi.

Ni muhimu kuhakikisha wagombea wanapewa akaunti namba ya amana ya Halmashauri kwa ajili ya malipo ya dhamana wanapochukua fomu za uteuzi.

5.6.3 Taratibu za Uteuzi wa Mgombea Udiwani

Mgombea atatakiwa kujaza Fomu namba 8C ambayo atajaza taarifa zake binafsi, awe na nakala nne za picha za rangi (passport size) zenye ukubwa sawa na picha inayotumiwa katika hati ya kusafiria zenye muonekano wa rangi nyeupe kwa nyuma (White background). Picha hizo ndizo zitakazotumika katika Karatasi za Kura.

Kwa mujibu wa Sheria ni lazima ziwe zimepigwa katika muda usiozidi miezi mitatu kabla ya siku ya Uteuzi na Mgombea ahakikishe kwamba nyuma ya picha hizo ameandika jina lake, Kata anayogombea na Chama kilichompendekeza.

Siku ya Uteuzi awe amelipa dhamana ya shilingi elfu tano (5,000/=) fedha taslimu kwa Msimamizi wa Uchaguzi ngazi ya Kata.

Mgombea atawasilisha Fomu za Uteuzi, dhamana pamoja na picha nne za rangi kwa Msimamizi wa Uchaguzi/Msimamizi Msaidizi wa Uchaguzi siku ya Uteuzi.

- (i) Fomu ziwasilishwe na Mgombea mwenyewe au yeyote kati ya watu kumi (10) waliomdhamini;
- (ii) Fomu hizo sharti ziwasilishwe kwa Msimamizi wa Uchaguzi Siku ya Uteuzi, kabla ya saa kumi kamili (10.00) jioni; na
- (iii) Msimamizi wa Uchaguzi au Msimamizi Msaidizi wa Uchaguzi, atabandika kwenye ubao wa matangazo mahali pa wazi nakala moja ya Fomu zenye picha za Wagombea, baada ya saa kumi kamili (10.00) jioni siku ya Uteuzi mpaka saa kumi kamili (10.00) jioni siku inayofuata ili ziweze kukaguliwa.

5.6.7 Mgombea Pekee wa Nafasi ya Udiwani

Kwa mujibu wa Kifungu cha 45(2) cha Sheria ya Uchaguzi ya Serikali za Mitaa, Sura ya 292, endapo Mgombea aliyeteuliwa ni mmoja tu, Mgombea huyo atahesabika kuwa amechaguliwa; na Tume itamtangaza kupitia Gazeti la Serikali kuwa amechaguliwa kuwa Diwani.

5.6.8 Pingamizi Dhidi ya Uteuzi wa Mgombea Udiwani

Pingamizi dhidi ya Uteuzi wa Mgombea linalenga kuweka zuio kwa mgombea Udiwani aliyeteuliwa na Msimamizi wa Uchaguzi au Msimamizi Msaidizi wa Uchaguzi ngazi ya Kata kwamba hana sifa za kuteuliwa kwa mujibu wa sheria.

Pingamizi linaweza kuwekwa kuanzia saa kumi kamili (10:00) jioni siku ya uteuzi hadi saa kumi kamili (10:00) jioni siku inayofuatia baada ya siku ya uteuzi.

Kwa mujibu wa Kifungu cha 44(1) cha Sheria ya Uchaguzi ya Serikali za Mitaa, Sura ya 292, sababu ya pingamizi inaweza kuwa yoyote kati ya zifuatazo, kwamba Mgombea:-

- (a) Si raia wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania;
- (b) Hajatimiza umri wa miaka 21;
- (c) Hajui kusoma na kuandika kwa Kiswahili au Kiingereza;

- (d) Si Mwanachama wa Chama cha Siasa chenye usajili wa kudumu;
- (e) Si mkazi wa kawaida wa halmashauri ambayo Kata anayogombea imo;
- (f) Ametiwa hatiani na Mahakama yoyote kwa kosa lolote la kukwepa kulipa kodi yoyote ya Serikali katika kipindi cha miaka mitano kabla ya tarehe ya uchaguzi;
- (g) Hajadhaminiwa na wapiga kura walioandikishwa katika Kata husika,
- (h) Hajadhaminiwa na wapiga kura wasiopungua kumi (10);
- (i) Hakuna uthibitisho kuwa Mgombea ameweka dhamana ya shilingi elfu tano (5,000/=);
- (j) Hakuwasilisha picha;
- (k) Hajawasilisha Tamko la Kisheria;
- (l) Hajadhaminiwa na Chama cha Siasa kilichosajiliwa;
- (m) Hakutaja gharama na vyanzo vya fedha atakazotumia kwenye uchaguzi (Pingamizi kuhusiana na sababu hii litawekwa na Msajili wa Vyama vya Siasa tu);
- (n) Hajatoa Tamko la kuheshimu na kutekeleza Maadili ya Uchaguzi ya mwaka 2020;
- (o) Hakurudisha fomu za uteuzi kwa mujibu wa masharti yaliyowekwa na Sheria; na
- (p) Ametenda vitendo vilivyokatanzwa chini ya Sheria ya Gharama ya Uchaguzi, Sura ya 278 (Pingamizi kuhusiana na sababu hii litawekwa na Msajili wa Vyama vya Siasa tu).

5.6.9 Wanaoruhusiwa Kuweka Pingamizi

- (a) Mgombea Udiwani yeyote wa Kata inayohusika;
- (b) Msimamizi wa Uchaguzi au Msimamizi Msaidizi wa Uchaguzi;
na
- (c) Msajili wa Vyama vya Siasa.

Maswali

1. Taja sifa za Mgombea wa Kiti cha Rais/Makamu Rais.
2. Taja sifa za Mgombea Ubunge.
3. Taja sifa za Mgombea Udiwani.
4. Taja sababu za pingamizi kwa Mgombea Udiwani.
5. Nani anaruhusiwa kumuwekea pingamizi Mgombea wa Kiti cha Rais?.
6. Je ni muda gani mtu anaweza kuweka pingamizi?.

SURA YA SITA

KAMPENI ZA UCHAGUZI NA MAADILI YA UCHAGUZI

6.1 Utangulizi

Sura hii inaeleza jinsi Tume ya Taifa ya Uchaguzi ilivyo na Mamlaka ya kisheria kupanga Ratiba ya Kampeni za Uchaguzi, kuratibu kampeni na kuvisimamia Vyama vya Siasa kuheshimu Maadili ya Uchaguzi. Aidha, imeainisha taratibu zinazotakiwa kufuatwa iwapo Mgombea atajitoa au kufariki wakati wa Kampeni.

Tume ya Taifa ya Uchaguzi hupanga kipindi rasmi cha Kampeni kwa mujibu wa Sheria. Kipindi maalum cha Kampeni kinaanzia siku moja (1) baada ya Siku ya Uteuzi wa Wagombea na kuishia siku moja (1) kabla ya Siku ya Uchaguzi.

6.2 Malengo ya Sura ya Sita

Sura hii inalenga kumwezesha mwananchi kuelewa mambo yafuatayo:-

- (i) Nini maana ya Kampeni za Uchaguzi;
- (ii) Mratibu wa Kampeni za Uchaguzi;
- (iii) Maadili ya Uchaguzi;
- (iv) Kamati za Maadili ya Uchaguzi;
- (v) Kujitoa au Kifo kwa Wagombea; na
- (vi) Yasiyotakiwa kufanywa wakati wa Kampeni.

Mambo muhimu

- **Kampeni;**
- **Mratibu wa Kampeni;**
- **Maadili ya Uchaguzi; na**
- **Kamati za Maadili.**

6.3 Kampeni za Uchaguzi

Kwa mujibu wa Kifungu cha 46 (1) cha Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343 na Kifungu cha 53 (1) cha Sheria ya Uchaguzi ya Serikali za Mitaa, Sura ya 292 kipindi cha kampeni za Uchaguzi wa Rais,

Wabunge na Madiwani hutangazwa na Tume. Kampeni zitaanza siku moja baada ya siku ya Uteuzi na kumalizika siku moja kabla ya siku ya Uchaguzi.

Kwa kuzingatia Kanuni ya 40 ya Kanuni za Uchaguzi wa Rais na Wabunge za mwaka 2020 na Kanuni ya 35 ya Kanuni za Uchaguzi wa Serikali za Mitaa (Uchaguzi wa Madiwani) za mwaka 2020 zikisomwa pamoja na kipengele cha 2.1(c) cha Maadili ya Uchaguzi ya mwaka 2020 muda wa kuanza kampeni utakuwa saa mbili kamili (2:00) asubuhi na kumalizika saa kumi na mbili kamili (12:00) jioni.

6.4 Mratibu wa Kampeni za Uchaguzi wa Rais

Kanuni ya 40 (1-5) na 41(1) ya Kanuni za Uchaguzi wa Rais na Wabunge za mwaka 2020 zinaeleza kuwa; Ratiba ya Kampeni za Uchaguzi wa Kiti cha Rais huratibiwa na Mkurugenzi wa Uchaguzi, Mkurugenzi wa Uchaguzi atapaswa kabla ya kuanza kwa Kampeni za Uchaguzi, kuvitaka Vyama vya Siasa vinavyoshiriki Uchaguzi wa Rais kuwasilisha ratiba za Kampeni siku saba (7) kabla ya siku ya Uteuzi.

Ratiba za Kampeni zitaonesha Tarehe, Muda, Mkoa, Wilaya na mahali ambapo Mgombea atafanya Kampeni zake. Mkurugenzi wa Uchaguzi baada ya kupokea mapendekezo ya ratiba za Kampeni kutoka kwenye Vyama vya Siasa ataitisha mkutano kwa ajili ya kuratibu Ratiba za Kampeni.

Baada ya Mkurugenzi wa Uchaguzi kutayarisha Ratiba ya Kampeni iliyoratibiwa atawapatia nakala hiyo wafuatao:-

- (a) Vyama vyote vya Siasa vinavyoshiriki katika Uchaguzi wa Rais;
- (b) Waratibu wa Uchaguzi wa Mikoa;
- (c) Wakuu wa Mikoa - kwa taarifa;
- (d) Wasimamizi wa Uchaguzi; na
- (e) Wakuu wa Polisi wa Mikoa.

6.5 Mratibu wa Kampeni za Ubunge

Kwa mujibu wa Kanuni ya 42(1-5) ya Kanuni za Uchaguzi wa Rais na Wabunge za mwaka 2015, Ratiba ya Kampeni ya Uchaguzi wa Ubunge huratibiwa na Msimamizi wa Uchaguzi ngazi ya Jimbo.

Kila Chama cha Siasa au Mgombea anapaswa kabla ya kuanza Kampeni kuandaa mapendekezo ya Ratiba ya Kampeni na kuiwasilisha kwa Msimamizi wa Uchaguzi siku Saba kabla ya siku ya Uteuzi. Mapendekezo ya Ratiba ya Kampeni yataonesha Tarehe, Muda na mahali Mikutano ya Kampeni itakapofanyika.

Msimamizi wa Uchaguzi baada ya kupokea mapendekezo hayo, ataitisha kikao cha Vyama vyote vya Siasa vyenye Wagombea wa Ubunge kwa ajili ya kupitia na kukubaliana kwa pamoja kuhusu mapendekezo ya Ratiba.

Nakala za Ratiba ya Kampeni za Wagombea Ubunge hupelekwa kwa Vyama vinavyoshiriki Uchaguzi wa Ubunge katika Jimbo, Mkuu wa Wilaya na Afisa wa Polisi wa Wilaya husika kwa ajili ya kutoa Ulinzi wakati wa Mikutano ya Kampeni.

Mabadiliko yoyote ya Ratiba ya Kampeni, yanapaswa kuwasilishwa kwa Msimamizi wa Uchaguzi ambaye ataitisha Mkutano wa Vyama vya Siasa vyenye wagombea wa Ubunge ili kujadiliana na kukubaliana mapendekezo ya mabadiliko yaliyowasilishwa.

6.6 Mratibu wa Kampeni za Udiwani

Kwa mujibu wa Kanuni ya 35 (1-5) ya Kanuni za Uchaguzi wa Serikali za Mitaa za mwaka 2020, Ratiba ya Kampeni ya Uchaguzi wa Udiwani huratibiwa na Msimamizi Msaidizi wa Uchaguzi ngazi ya Kata.

Kila Chama cha Siasa au Mgombea anapaswa kabla ya kuanza Kampeni kuandaa mapendekezo ya Ratiba ya Kampeni na kuiwasilisha kwa Msimamizi Msaidizi wa Uchaguzi ngazi ya Kata siku Saba kabla ya siku ya Uteuzi. Mapendekezo ya Ratiba ya Kampeni yataonesha Tarehe, Muda na mahali Mikutano ya Kampeni itakapofanyika. Msimamizi Msaidizi wa Uchaguzi baada ya kupokea mapendekezo hayo, ataitisha kikao na Vyama vyote vya Siasa vyenye wagombea wa Udiwani kwa ajili ya kupitia na kukubaliana kwa pamoja kuhusu mapendekezo ya Ratiba.

Nakala za Ratiba ya Kampeni za Wagombea Udiwani hupelekwa kwa Vyama vinavyoshiriki Uchaguzi wa Udiwani katika Kata, Mkuu wa Wilaya na Afisa wa Polisi wa Wilaya husika kwa ajili ya kutoa Ulinzi wakati wa mikutano ya kampeni.

Mabadiliko yoyote ya Ratiba ya Kampeni, yanapaswa kuwasilishwa kwa Msimamizi Msaidizi wa Uchaguzi ngazi ya Kata ambaye atapaswa kuitisha Mkutano wa Vyama vya Siasa vyenye Wagombea wa Udiwani ili kujadiliana na kukubaliana juu ya mapendekezo ya mabadiliko yaliyowasilishwa.

6.7 Maadili ya Uchaguzi

Maadili ya Uchaguzi ni makubaliano ya pamoja baina ya Vyama vya Siasa, Serikali na Tume yanayoeleza mambo yanayotakiwa/yasiyotakiwa kufanywa katika mchakato wa uchaguzi, wakati wa kampeni za uchaguzi, upigaji kura na kutangaza matokeo ya uchaguzi.

Pamoja na mambo mengine, Maadili ya Uchaguzi yanahusu kuheshimiana, kuzingatia ratiba za Kampeni, Kuelimisha wanachama wa vyama katika misingi ya kuelewa sera za vyama husika, kutojenga chuki, kushirikiana na kutobeba silaha za aina yoyote katika mikutano ya Kampeni.

Msimamizi wa Uchaguzi au Msimamizi Msaidizi wa Uchaguzi ngazi ya Kata anatakiwa kutekeleza zoezi la kusimamia na kuendesha uchaguzi kwa Mujibu wa sheria, Kanuni, Maelekezo ya Tume na kuzingatia uwazi na uadilifu. Hivyo, Vyama vya Siasa vinaelekezwa kuzingatia Kanuni na Maadili ya Uchaguzi ya mwaka 2020 kwani kushindwa kufanya hivyo kunaweza kusababisha kuharibika kwa mchakato wa Uchaguzi.

Msimamizi wa Uchaguzi au Msimamizi Msaidizi wa Uchaguzi ngazi ya Kata baada ya kupata maelekezo kutoka Tume ataunda Kamati za Maadili katika ngazi ya Jimbo na Kata. Hivyo, anatakiwa kuvitaarifu Vyama vya Siasa na Serikali kuwasilisha majina ya wajumbe siku saba (7) kabla ya siku ya Uteuzi.

Kamati hizo zitasimamia na kushughulikia malalamiko yanayotokana na ukiukwaji wa Maadili wakati wa Kampeni za

Uchaguzi kuanzia hatua ya kuanza kwa Kampeni hadi kukamilika kwa Kampeni za Uchaguzi. Vyama vya Siasa vinavyoshiriki Uchaguzi vina wajibu wa kuhakikisha vinatekeleza makubaliano ya kuheshimu na kutekeleza Maadili ya Uchaguzi ili kuhakikisha kuwa Kampeni zinafanyika kwa amani na utulivu.

6.7 Kamati za Maadili ya Uchaguzi

Sehemu ya 5 ya Maadili ya Uchaguzi ya mwaka 2020, inaelezea Kamati za Maadili ya Uchaguzi ambazo zitashughulikia malalamiko ya ukiukwaji wa Maadili wakati wa Kampeni, kamati hizo ni:-

6.7.1 Kamati ya Maadili ngazi ya Kata

Mwenyekiti wake ni Msimamizi Msaidizi wa Uchaguzi ngazi ya Kata. Wajumbe wa Kamati hii ni Mwanachama mmoja kutoka kwenye kila Chama cha Siasa chenye Mgombea wa Udiwani na Mwakilishi wa Serikali aliyeteuliwa na Katibu Tawala wa Wilaya.

6.7.2 Kamati ya Maadili ngazi ya Jimbo

Mwenyekiti wake ni Msimamizi wa Uchaguzi ngazi ya Jimbo. Wajumbe wa Kamati hii ni Mwanachama mmoja kutoka kwenye kila Chama cha Siasa chenye Mgombea wa Ubunge na Mwakilishi wa Serikali aliyeteuliwa na Katibu Tawala wa Wilaya.

6.7.3 Kamati ya Maadili ngazi ya Taifa

Mwenyekiti wake ni Mjumbe yeyote wa Tume atakayeteuliwa na Tume. Wajumbe wa Kamati hii ni Mwanachama mmoja kutoka kwenye kila Chama cha Siasa chenye Mgombea wa Kiti cha Rais na Mwakilishi wa Serikali aliyeteuliwa na Katibu Mkuu Ofisi ya Waziri Mkuu.

6.7.4 Kamati ya Maadili ya Rufaa

Mwenyekiti wake ni Mwenyekiti wa Tume ya Taifa ya Uchaguzi. Wajumbe wa Kamati hii ni Mwanachama mmoja kutoka kwenye kila Chama cha Siasa chenye Mgombea wa Kiti cha Rais na Mwakilishi wa Serikali aliyeteuliwa na Katibu Mkuu Ofisi ya Waziri Mkuu.

6.8 Ukiukwaji wa Maadili ya Uchaguzi

Miongoni mwa matukio ya ukiukwaji wa Maadili ya Uchaguzi ni pamoja na:

- (i) Lugha za kashfa na matusi kwa wagombea na viongozi wa Vyama vya Siasa wakati wa Kampeni;
- (ii) Kuzidisha muda wa Kampeni;
- (iii) Ukiukwaji wa Ratiba ya Kampeni;
- (iv) Maandamano ya wafuasi wa Vyama vya Siasa yasiyokuwa na kibali kabla na baada ya Kampeni;
- (v) Wafuasi wa Vyama kuharibu mabango ya Wagombea wa Vyama vingine;
- (vi) Baadhi ya Watendaji wa Serikali kuingilia shughuli za Vyama vya Siasa;
- (vii) Vurugu dhidi ya Vyama na Wagombea katika baadhi ya maeneo;
- (viii) Kubandika picha za Wagombea juu ya picha za Wagombea wa Vyama vingine;
- (ix) Wafuasi wa Vyama na Wagombea kuingilia Mikutano ya Wagombea wa Vyama vingine; na
- (x) Kutoa kauli zisizoweza kuthibitishwa.

6.9 Uwasilishwaji wa Malalamiko ya Ukiukwaji wa Maadili

Kila Mgombea, Tume ya Taifa ya Uchaguzi, Serikali au Chama kilichosaini Maadili ya Uchaguzi na kuweka Mgombea wana haki ya kuwasilisha kwa maandishi malalamiko ya ukiukwaji wa Maadili ya Uchaguzi, saa 72 tangu ukiukwaji huo ulipofanyika kwa kamati ya ngazi husika.

6.10 Kujitoa, Kifo au Kutokuwepo kwa Wagombea

6.10.1 Mgombea Kujitoa

Kwa mujibu wa Kifungu cha 48 cha Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343, Mgombea anaweza kujitoa kugombea kwa kuwasilisha kwa Msimamizi wa Uchaguzi yeye mwenyewe barua ya kujitoa pamoja na tamko la kujitoa alilotoa mbele ya Hakimumu. Nakala ya barua ya kujitoa

ipelekwe Tawi la Chama kilichomdhamini kabla ya saa kumi na mbili kamili (12:00) jioni, siku inayofuata baada ya siku ya uteuzi.

Endapo Mgombea atajitoa baada ya muda uliowekwa Kisheria atapoteza dhamana ya fedha alizoweka kwa Msimamizi wa Uchaguzi.

Kwa mujibu wa kanuni ya 34(2)(b) ya Kanuni za Uchaguzi wa Rais na Wabunge za mwaka 2020 Mgombea akijitoa baada ya siku ya Uteuzi, Chama chake hakitapata nafasi ya kuweka Mgombea mwingine.

6.10.2 Kufariki Kwa Mgombea

Kwa mujibu wa Kifungu cha 49 cha Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343, endapo Msimamizi wa Uchaguzi atajiridhisha kuwa Mgombea yeyote amefariki baada ya saa kumi kamili (10:00) jioni ya siku ya Uteuzi na kabla ya muda wa mwisho wa upigaji kura, atasitisha Uchaguzi katika Jimbo husika na kutoa taarifa Tume ili ipange tarehe nyingine ya Uteuzi wa Mgombea wa Chama ambacho Mgombea wake amefariki.

6.10.3 Kutokuwepo Kwa Mgombea

Kwa mujibu wa Kifungu cha 50 cha Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343, endapo baada ya Uteuzi hapatakuwa na Mgombea yeyote kwa sababu ya Kifo, Kujitoa, au sababu nyingine yoyote kama vile kutojitokeza kwa Wagombea, Msimamizi wa Uchaguzi ataitaarifu Tume ili isitishwe Uchaguzi katika Jimbo husika na kupanga tarehe nyingine ya Uteuzi wa Wagombea kwa mujibu wa Sheria.

Maswali

1. Nani huratibu Kampeni za Wagombea kiti cha Rais?
2. Maadili ya Uchaguzi ni nini?
3. Nani huandaa Maadili ya Uchaguzi?
4. Nini kazi za Kamati za Maadili?
5. Ni mambo gani yanasababisha ukiukwaji wa Maadili ya Uchaguzi?
6. Je ikiwa mgombea atajitoa wakati wa Kampeni nini hufanyika?
7. Ikiwa Mgombea atafariki wakati wa Kampeni nini hufanyika?

SURA YA SABA

KUPIGA KURA, KUHESABU KURA NA KUTANGAZA MATOKEO

7.1 Utangulizi

Sura hii inatoa ufafanuzi kuhusu utaratibu unaosimamia zoezi la Kupiga Kura, Kuhesabu kura na Kutangaza Matokeo, pia inaainisha sifa za Mpiga Kura na kutoa ufafanuzi juu ya Uteuzi wa Watendaji wa Uchaguzi na maelezo kuhusu vituo vya Kupigia Kura na vifaa vinavyotumika wakati wa Uchaguzi.

7.2 Malengo ya Sura ya Saba

Sura hii inamwezesha mwananchi kuelewa mambo yafuatayo:-

- (i) Tangazo la Uchaguzi;
- (ii) Fomu na Vifaa vya Kupigia Kura na Matumizi yake;
- (iii) Utaratibu wa Kupiga Kura, Kuhesabu, Kujumlisha na Kutangaza matokeo;
- (iv) Mawakala wa Vyama vya Siasa;
- (v) Mambo Yasiyotakiwa Kufanyika Siku ya Kupiga Kura; na
- (vi) Sifa za Kupiga Kura.

Maneno Muhimu

- **Tangazo la Uchaguzi;**
- **Vituo vya Kupigia Kura;**
- **Kupiga Kura;**
- **Kuhesabu Kura;**
- **Kujumlisha Kura;**
- **Kutangaza Matokeo; na**
- **Mawakala wa Vyama vya Siasa.**

Tume ya Taifa ya Uchaguzi kwa kuzingatia matakwa ya Vifungu vya 55 na 56 vya Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343 pamoja na Vifungu vya 56 na 57 vya Sheria ya Uchaguzi ya Serikali za Mitaa, Sura ya 292 hutangaza siku ya Kupiga Kura kwa ajili ya Uchaguzi wa Rais na Wabunge wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania pamoja na Madiwani kwa Tanzania Bara na utaratibu mzima wa upigaji Kura.

7.3 Sifa za Kupiga Kura

Ili mtu aweze kupiga kura anatakiwa kuwa na sifa zifuatazo:-

- (i) Awe amejiandikisha katika Daftari la Kudumu la Wapiga Kura;
- (ii) Awe ana Kadi ya Mpiga Kura iliyotolewa na Tume ya Taifa ya Uchaguzi na;
- (iii) Awe katika Kituo alichojiandikishia Kupiga Kura.

Watendaji na Mawakala ambao kutokana na majukumu yao katika Uchaguzi hawataweza Kupiga Kura katika vituo walivyojiandikishia, watapatiwa Vibali Maalum ili kuwawezesha kupiga kura katika vituo watakavyofanyia kazi.

Endapo Mtendaji/Wakala anayehusika atapangiwa kufanya kazi kwenye Kata nyingine ambako hakujiandikisha hatapiga Kura ya Diwani. Vilevile atakayepangiwa nje ya Jimbo alipojiandikisha hatapiga Kura ya Mbunge wala Diwani bali atapiga Kura ya Rais tu. Aidha, Wagombea watapatiwa Vibali Maalum ambavyo vitawawezesha kupiga Kura katika kituo chochote katika Jimbo au Kata yake.

7.4 Tangazo la Uchaguzi (*Notice of Election*)

Tangazo la Uchaguzi linalotolewa kwa mujibu wa Kifungu cha 47 (1) cha Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343 na Kifungu cha 49 (1) cha Sheria ya Uchaguzi ya Serikali za Mitaa, Sura ya 292. Msimamizi wa Uchaguzi anatakiwa kutoa tangazo hilo siku nane (8) kabla ya siku ya kupiga kura ili kuwawezesha wapiga kura kufahamu mahali, tarehe na siku ya Kupiga Kura.

Tangazo hilo litolewe katika ngazi ya Jimbo na Kata. Pia litatolewa kwa kila kituo cha kupigia kura.

Tangazo la Uchaguzi la Jimbo au Kata lioneshe yafuatayo:-

- (a) Tarehe ya Kupiga Kura;
- (b) Saa ya kufungua na kufunga Vituo vya Kupigia Kura;

- (c) Sehemu ambazo waliojiandikisha Kupiga Kura watapiga Kura na;
- (d) MFANO WA KARATASI ZA KURA ambazo hutolewa na Tume.

Wakati wa kutoa Tangazo la Uchaguzi ni vema yakabandikwa pia, Mabango ya Hadhari na Maelekezo kwa Wapiga Kura katika vituo vya kupigia kura na kwenye maeneo yenye watu wengi kwa mfano sokoni. Vile vile, Msimamizi wa Uchaguzi anatakiwa kubandika mabango mshale kwenye Barabara Kuu na njia za kuingilia vituoni katika hali itakayoweza wapiga kura kutambua vituo vya kupigia kura vilipo.

Tangazo la Uchaguzi lisainiwe na Msimamizi wa Uchaguzi au Wasimamizi Wasaidizi wa Uchaguzi ngazi ya Jimbo au Kata. Mtu mwingine yeyote haruhusiwi.

7.5 Vituo vya Kupigia Kura

- (i) Vituo vilivyotumika kuandikishia Wapiga Kura ndivyo vitakavyotumika kama Vituo vya Kupigia Kura.
- (ii) Idadi ya Wapiga Kura watakaopiga Kura katika Kituo itapangwa na Tume. Ikiwa Wapiga Kura ni wengi katika Vituo vya Kuandikisha Wapiga Kura Tume inaweza kugawa Wapiga Kura katika Vituo A, B, C. Kwa mfano ikipangwa idadi ya Wapiga Kura kwa Kituo ni 450 na walioandikishwa ni Wapiga Kura 1300, Kituo hicho kitagawanywa mara tatu, Kituo A Wapiga Kura 450, Kituo B Wapiga Kura 450 na Kituo C Wapiga Kura 400.
- (iii) Vituo vya Kupigia Kura havitakiwi kuwekwa kwenye Ofisi za Chama chochote cha Siasa, Majengo ya Ibada, Vituo au Kambi za Polisi, Kambi za Jeshi, Nyumba za Viongozi au Mashabiki wa

Vyama vya Siasa. Maeneo yenye changamoto ni vema wagombea na Vyama vya Siasa vijulishwe mapema.

- (iv) Msimamizi wa Uchaguzi atatakiwa kuhakikisha Mabango Mshale yanabandikwa kwa namna ambayo yatasaidia kuonesha Vituo vilipo. Kutakuwa na Mabango Mshale yatakayobandikwa kwenye Barabara Kuu na njia za kuelekea vilipo Vituo vya Kupigia Kura.
- (v) Msimamizi wa Uchaguzi atatakiwa kuvitembelea Vituo vyote ili kuvikagua kuona kama vinakidhi sifa, vigezo na mahitaji kwa ajili ya Kupigia Kura na kuhesabu Kura. Hivyo, ni muhimu kuhakikisha kuwa Vituo vina nafasi ya kutosha kwa ajili ya Kupiga Kura na Kuhesabu Kura.

Fomu na Vifaa vya Kupigia Kura

Fomu na vifaa vitakavyotumika siku ya Uchaguzi vitatakiwa kugawanywa kwa kuzingatia mahitaji halisi ya vituo. Msimamizi wa Uchaguzi anatakiwa kuhakikisha zoezi la upangaji wa vifaa vya vituo linakamilika kabla ya mafunzo ya Watendaji wa vituo ili baada ya mafunzo avigawe kwa Wasimamizi wa Vituo. Vifaa vitakavyotumika siku ya Kupiga Kura ni kama ifuatavyo:-

Na.	Aina ya Kifaa	Matumizi
1.	Masanduku ya Kura. Sanduku la kila Uchaguzi litakuwa na mfuniko wenye rangi tofauti kama ifuatavyo: - Bluu kwa	Hutumika kutumbukiza Karatasi za Kura baada ya Mpira Kura Kupiga Kura yake.

Na.	Aina ya Kifaa	Matumizi
	Uchaguzi wa Kiti cha Rais - Nyeusi kwa Uchaguzi wa Wabunge - Nyeupe kwa Uchaguzi wa Wabunge.	
2.	Karatasi za Kura.	Hutumika kwa ajili ya Wapiga Kura Kupiga Kura za Rais, Wabunge na Madiwani.
3.	Muhuri wa Kituo	Hutumika kugonga Karatasi ya Kura kabla Mpiga Kura hajakabidhiwa kwenda kwenye kituturi. Pia hutumika kugonga vibali vya Watendaji au Mawakala (Fomu Na. 18) na vibali vya Wagombea (Fomu Na. 19) na Fomu nyingine kama itakavyoelekezwa na Tume.
4.	Wino Maalum usiofutika (<i>Indelible ink</i>).	Hutumika kwa Wapiga Kura kupakwa katika kidole cha mwisho cha mkono wa kushoto, baada ya Kupiga Kura na kabla ya kuondoka kituoni.
5.	Daftari la Kudumu la Wapiga Kura.	Hutumika kuthibitisha Wapiga Kura wanaostahili Kupiga Kura katika Kituo husika.
6.	Fomu Na. 13 - Hesabu	Ni fomu ya kujaza idadi ya karatasi

Na.	Aina ya Kifaa	Matumizi
	ya Karatasi za Kura.	za kura zilizopokelewa na namba zake ambazo hujazwa kabla ya kuanza upigaji Kura. Vilevile, hutumika kujaza idadi ya Karatasi za Kura zilizotumika, zilizoharibika na zisizotumika baada ya kukamilika Kupiga Kura Kituoni.
7.	<p>Fomu za Malalamiko:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li data-bbox="465 760 750 1273">- Fomu Na. 14 Kuridhika au kutoridhika kwa wakala wa upigaji Kura kabla ya kuanza kupiga Kura na baada ya kupiga kura. <li data-bbox="465 1295 750 1812">- Fomu Na. 15 Malalamiko ya Mpiga Kura kuhusu mwenendo wa kupiga Kura katika Kituo/Eneo la Kupigia Kura. <li data-bbox="465 1834 750 1928">- Fomu Na. 16 Kuridhika au 	<p>Hujazwa na Mawakala wa Upigaji Kura kabla ya kuanza Kupiga Kura na baada ya kukamilika Kupiga Kura kuonyesha kuridhika au kutoridhika na mwenendo wa kupiga Kura Kituoni.</p> <p>Hujazwa na Mpiga Kura ambaye ana malalamiko juu ya mwenendo wa kupiga Kura au juu ya utendaji wa Msimamizi wa Kituo au Msimamizi Msaidizi wa Kituo.</p> <p>Hujazwa na wakala au mgombea katika hatua za kuhesabu kura</p>

Na.	Aina ya Kifaa	Matumizi
	kutoridhika kwa Mgombea au Wakala katika Hatua ya Kuhesabu Kura.	kuonesha kuridhika au kutoridhika na mwenendo wa Kuhesabu Kura kwa Mujibu wa Sheria.
8.	Fomu Na. 17 - Tamko la mpiga kura	Tamko hili hutolewa na Mpiga Kura aliyetiliwa shaka na Msimamizi wa Kituo au Wakala kuwa amekwisha piga kura au hana haki ya Kupiga Kura.
9	Fomu Na. 18 - Kibali cha kumwezesha Mtendaji wa Uchaguzi/Wakala wa Chama cha Siasa Kupiga Kura Kituo ambacho hakujiandikisha.	Hutumika kuwaruhusu watendaji wa uchaguzi walioainishwa kwa mujibu wa sheria na mawakala wa Vyama vya Siasa kupiga kura katika vituo ambavyo hawakujiandikisha katika Jimbo au Kata husika.
10.	Fomu Na. 19 - Kibali cha kumwezesha Mgombea Kupiga Kura sehemu ambayo hakujiandikisha.	Hutumika kuwawezesha Wagombea tu wa nafasi mbalimbali Kupiga Kura katika Vituo ambavyo hawakujiandikisha.
11.	Fomu Na. 20 - Taarifa ya Msimamizi wa Kituo cha Kupigia Kura.	Hutumiwa na Msimamizi wa Kituo kujaza taarifa mbalimbali baada ya kufunga Kituo.

Na.	Aina ya Kifaa	Matumizi
12.	Seti ya Lakiri za Plastiki za kufungia Masanduku (<i>seals</i>)	Hutumika kufungia Masanduku ya Kura kabla ya kuanza upigaji kura, wakati wa kufunga Kituo na baada ya kumaliza zoezi la kuhesabu Kura.
13.	Kalamu za Wino.	Hutumika kuandikia na kuweka alama ya vema (✓) katika Karatasi ya Kura.
14.	<i>“Tactile Ballot Paper”</i> kwa ajili ya wasioona.	Ni karatasi maalum ya <i>Nukta Nundu</i> inayotumiwa na Wapiga Kura wasioona kupiga Kura wenyewe.
15.	Vituturi (<i>Polling Booths</i>).	Hutumika kuwawezesha Wapiga Kura Kupiga Kura kwa siri kwa Mujibu wa Sheria. Kwa wale wenye ulemavu wa miguu Kituturi kigeuzwe chini-juu (<i>upside-down</i>) ili kiwe kifupi. Hii itawawezesha Kupiga Kura kwa urahisi.
16.	Orodha ya Majina ya Wapiga Kura (Nakala 2).	Hubandikwa nje ya kituo kuonesha majina ya Wapiga Kura wa kituo hicho. Nakala moja hutumiwa na Karani Mwongozaji Wapiga Kura kwa kuwasaidia Wapiga Kura kufahamu mahali walipopangiwa Kupiga Kura zao.
17.	Vitabu vya Fomu za Matokeo: 21A, 21B, 21C SEHEMU A na SEHEMU B.	Hutumika kujaza taarifa za matokeo katika kituo cha Kupigia Kura kwa kila aina ya Uchaguzi. Fomu 21A: Matokeo ya Rais.

Na.	Aina ya Kifaa	Matumizi
		<p>Fomu 21B: Matokeo ya Mbunge.</p> <p>Fomu 21C: Matokeo ya Diwani.</p> <p>SEHEMU A ya fomu husika hutumika kujaza matokeo ya kila mgombea kituoni.</p> <p>SEHEMU B ya fomu husika hutumika kujaza kura zenye mgogoro.</p>

7.6 Maandalizi kabla ya Kupiga Kura Kituoni:

- (i) Msimamizi wa Kituo cha Kupigia Kura mara atakapowasili katika Kituo chake hukagua mazingira ya Kituo chake ili kuhakikisha kuwa hakuna matangazo ya kampeni ya mgombea yeyote. Baada ya hapo anatakiwa kubandika Bango la Kituo cha Kupigia Kura, Maelekezo na Hadhari kwa Mpiga Kura na Mfano wa Karatasi ya Kura;
- (ii) Msimamizi wa Kituo anatakiwa kuwaonyesha Mawakala wa Upigaji Kura na mtu yeyote atakayekuwepo katika Kituo cha Kupigia Kura kwamba Sanduku la Kura ni Tupu, ili waweze kuhakikisha kuwa halina kitu chochote ndani yake;
- (iii) Kabla ya Upigaji Kura kuanza, Msimamizi wa Kituo hutakiwa kuwapa Mawakala (kama wapo) Fomu Na. 14 waijaze ili kutoa maoni kama wanaridhika au hawaridhiki na matayarisho ya Kituo cha Kupigia Kura; na
- (iv) Muda wa kufungua kituo ukifika, Msimamizi wa Kituo hutakiwa kufungua kituo na kuwaruhusu watu wapige Kura hata kama Mawakala hawajafika.

7.7 Utaratibu wa Kupiga Kura

- (i) Mpiga Kura atatakiwa kwenda na Kadi yake ya kupigia Kura Kituoni na kumpa Msimamizi Msaidizi Na. 1 wa Kituo;
- (ii) Msimamizi Msaidizi Na. 1 wa Kituo atasoma kwa sauti jina la Mpiga Kura ili kuwawezesha Mawakala kuangalia taarifa za Mpiga Kura huyo katika Daftari la Kituo;
- (iii) Msimamizi Msaidizi Na. 1 wa Kituo ana haki ya kumuuliza Mpiga Kura swali lolote linalohusiana na utambulisho wake iwapo ana shaka naye;
- (iv) Msimamizi wa Kituo kabla ya kumkabidhi Mpiga Kura Karatasi za Kura atagonga Muhuri wa Kituo;
- (v) Msimamizi wa Kituo atampatia Mpiga Kura Karatasi ya Kupigia Kura na kumuelekeza namna ya kuikunja Karatasi hiyo baada ya Kupiga Kura;
- (vi) Mpiga Kura atatakiwa kwenda katika Kituturi na Kupiga Kura yake kwa siri;
- (vii) Mpiga Kura atatakiwa kuweka alama ya vema (√) katika eneo la Mgombea ambaye anamtaka katika Karatasi ya Kupigia Kura;
- (viii) Mara baada ya Kupiga Kura, Mpiga Kura atazikunja/ataikunja Karatasi yake ya Kura na kuitumbukiza katika Sanduku la Kura lililowekwa katika eneo la wazi la Kituo; na
- (ix) Kabla Mpiga Kura hajaondoka Kituoni anatakiwa kupakwa Wino Maalum na Msimamizi Msaidizi Na. 2 wa Kituo katika Kidole Kidogo cha Mwisho cha Mkono wa Kushoto.

7.8 Kuharibika kwa Kura

Karatasi ya Kura haitahesabiwa kuwa Kura Halali iwapo Kura hiyo:-

- (i) Haina Muhuri wa Kituo;
- (ii) Imepigwa kwa Mgombea zaidi ya mmoja;

- (iii) Ina alama, au maandishi yanayoweza kumtambulisha mtu aliyepiga Kura;
- (iv) Haina alama yoyote; na
- (v) Amepigiwa Mgombea aliyejitoa.

7.9 Watu Wanaoruhusiwa Kuingia Kwenye Kituo cha Kupigia Kura

Kwa mujibu wa Kifungu cha 63 (2) cha Sheria ya Taifa ya Uchaguzi Sura ya 343 na Kifungu cha 63 (2) cha Sheria ya Uchaguzi wa Serikali za Mitaa Sura 292, wafuatao ndio wanaoruhusiwa kuingia kwenye Kituo cha Kupigia Kura:-

- (i) Msimamizi wa Kituo cha Kupigia Kura.
- (ii) Wasimamizi Wasaidizi (02) wa Kituo cha Kupigia Kura.
- (iii) Mawakala wa Upigaji Kura.
- (iv) Wapiga Kura kwa ajili ya Kupiga Kura tu.
- (v) Mtu anayemsaidia Mpiga Kura asiyeweza Kupiga Kura mwenyewe.
- (vi) Mtazamaji wa Uchaguzi aliyeruhusiwa na Tume ya Taifa ya Uchaguzi kwa Maandishi.
- (vii) Wagombea.
- (viii) Mjumbe wa Tume ya Taifa ya Uchaguzi.
- (ix) Mkurugenzi wa Uchaguzi.
- (x) Afisa wa Tume.
- (xi) Askari Polisi au Mtu anayehusika na usalama wa eneo la Kupigia Kura.
- (xii) Msimamizi wa Uchaguzi au Msimamizi Msaidizi wa Uchaguzi na;
- (xiii) Mratibu wa Uchaguzi wa Mkoa.

Aidha, Waandishi wa Habari wanaweza kuruhusiwa kuingia katika Vituo vya Kupigia Kura kwa maelekezo yatakayotolewa na Tume ya Taifa ya Uchaguzi.

7.10 Kuhesabu Kura

Kwa mujibu wa Kifungu cha 70A cha Sheria Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343 na kifungu cha 70A cha Sheria ya Uchaguzi ya Serikali za Mitaa, Sura ya 292, kura zitahesabiwa katika Vituo vya Kupigia Kura. Mara baada ya kufunga Kituo cha Kupigia Kura, Kituo hicho kitageuka kuwa Kituo cha kuhesabia Kura.

Endapo kutakuwa na sababu za kiusalama au sababu nyingine za msingi Msimamizi wa Kituo baada ya kushauriana na Mawakala au kwa kushauriwa na Msimamizi wa Uchaguzi, Msimamizi Msaidizi wa Uchaguzi au Mawakala, anaweza kuamua Kura zihesabiwe katika Kituo kingine cha Kupigia Kura au sehemu nyingine. Katika kuhesabu Kura itahakikishwa kwamba Kura zitakazohesabiwa hazitachanganywa na Hesabu ya Kura za Vituo vingine

7.11 Watu wanaoruhusiwa kuingia katika kituo cha Kuhesabia Kura ni:

- (i) Msimamizi wa Kituo;
- (ii) Msimamizi Msaidizi wa Kituo
- (iii) Mgombea kama atakuwepo;
- (iv) Wakala wa Upigaji Kura;
- (v) Mtazamaji wa Uchaguzi aliyeidhinishwa na Tume ya Taifa ya Uchaguzi na mwenye utambulisho maalum;
- (vi) Mjumbe wa Tume ya Uchaguzi;
- (vii) Mkurugenzi wa Uchaguzi;
- (viii) Afisa wa Tume;
- (ix) Mratibu wa Uchaguzi wa Mkoa;
- (x) Msimamizi wa Uchaguzi;
- (xi) Msimamizi Msaidizi wa Uchaguzi; na

- (xii) Askari Polisi au mtu anayehusika na usalama wa mahali pa kuhesabia Kura.

7.12 Kura zitakazohesabiwa kuwa zimekataliwa

Kwa mujibu wa Kifungu cha 74 cha Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343 pamoja na Kifungu cha 77 cha Sheria ya Uchaguzi ya Serikali za Mitaa, Sura ya 292; Karatasi za Kura zitachukuliwa kuwa zimekataliwa iwapo:

- (i) Hazina muhuri wa kituo;
- (ii) Itakuwa na kitu au alama yoyote yenye kumtambulisha Mpiga Kura;
- (iii) Kura yoyote itakayopigwa kwa Mgombea aliyejitoa kwa Mujibu wa Sheria za Uchaguzi.
- (iv) Alama imewekwa kwa Mgombea zaidi ya mmoja; na
- (v) Haina alama yoyote.

7.13 Uamuzi wa Kura kuwa halali au kutokuwa halali katika Kituo

Wakati wa kuhesabu Kura uamuzi wa mwisho kuhusu uhalali wa kura itakayohesabiwa ni wa Msimamizi wa Kituo. Hivyo, endapo Msimamizi wa Kituo ataridhika kuwa Kura imeharibika au batili ataikataa na haitahesabiwa na ataandika nyuma ya kura "IMEKATALIWA". Endapo uamuzi huo utapingwa Msimamizi wa Kituo ataandika nyuma ya kura "UAMUZI UMEPINGWA NA....." (ataandika jina la wakala na Chama cha aliyepinga). Kisha ataweka kura katika Bahasha Na. 5 (A, B au C) na kuwasilishwa kwa Msimamizi wa Uchaguzi au Msimamizi Msaidizi wa Uchaguzi kwa ajili ya uamuzi.

Msimamizi wa Kituo cha Kupigia Kura atajaza fomu ya Matokeo ya Uchaguzi katika Kituo kwa kila Uchaguzi yaani 21A (Uchaguzi wa Rais), 21B (uchaguzi wa Bunge) na 21C (Uchaguzi wa Madiwani) SEHEMU B

ambapo ataonesha matokeo ya Wagombea kama yalivyothibitishwa kituoni.

7.13.1 Kura zenye Mgogoro, Kura zilizokataliwa na Kura halali

7.13.2 Kura zenye Mgogoro:

Iwapo kutatokea kuwepo kwa Kura zenye Mgogoro, zitawekwa kwa utaratibu ufuatao:

- (i) Kura za Kiti cha Rais zenye mgogoro zitawekwa kwenye Bahasha Na. 5A;
- (ii) Kura za Ubunge zenye mgogoro zitawekwa kwenye Bahasha Na. 5B; na
- (iii) Kura za Udiwani zenye mgogoro zitawekwa kwenye Bahasha Na. 5C.

7.13.3 Kura Zilizo Kataliwa

Iwapo kutakuwa na Kura zilizokataliwa, zitawekwa kwa utaratibu ufuatao:

- (i) Kura za Kiti cha Rais zilizokataliwa zitawekwa kwenye Bahasha Na. 6A;
- (ii) Kura za Ubunge zilizokataliwa zitawekwa kwenye Bahasha Na. 6B; na
- (iii) Kura za Udiwani zilizokataliwa zitawekwa kwenye Bahasha Na. 6C

7.13.4 Kura Halali:

Kura halali zitawekwa kwa utaratibu ufuatao:

- (i) Kura halali za Kiti cha Rais zitawekwa kwenye Bahasha Na. 7A;
- (ii) Kura halali za Ubunge zitawekwa kwenye Bahasha Na. 7B; na
- (iii) Kura halali za Udiwani zitawekwa kwenye Bahasha Na. 7C.

7.14 Kujumlisha Kura

Kwa mujibu wa Kanuni ya 64 ya Kanuni za Uchaguzi wa Rais na Wabunge za mwaka 2020 na Kanuni ya 57 ya Kanuni za Uchaguzi wa Serikali za Mitaa (Uchaguzi), Msimamizi wa Uchaguzi au Msimamizi Msaidizi wa Uchaguzi baada ya kupokea matokeo kutoka Vituo vyote anatakiwa awape Wagombea taarifa ya Maandishi kuwajulisha siku, mahali na saa ya kuanza kujumlisha Kura.

7.15 Watu Wanaoruhusiwa Kuingia katika Chumba cha Kujumlisha Kura ni:

- (i) Msimamizi wa Uchaguzi;
- (ii) Msimamizi Msaidizi wa Uchaguzi;
- (iii) Mratibu wa Uchaguzi wa Mkoa;
- (iv) Mjumbe wa Tume ya Taifa ya Uchaguzi;
- (v) Mkurugenzi wa Uchaguzi;
- (vi) Afisa wa Tume;
- (vii) Mgombea;
- (viii) Wakala wa Kuhesabu/Kujumlisha Kura;
- (ix) Askari Polisi au Mtu anayehusika na Usalama mahali pa kujumlisha Kura; na
- (x) Mtazamaji aliyeidhinishwa na Tume ya Taifa ya Uchaguzi na mwenye utambulisho maalum.

7.16 Utaratibu wa Kufuata kabla ya kuanza Kujumlisha Kura

- (i) Kabla ya kuanza kujumlisha Kura, Msimamizi wa Uchaguzi au Msimamizi Msaidizi wa Uchaguzi atatoa maelezo kuhusu utaratibu utakaofuatwa na Maadili ambayo waliomo katika chumba cha kujumlisha Kura watapaswa kuyafuata;

- (ii) Msimamizi wa Uchaguzi/Msimamizi Msaidizi wa Uchaguzi atatoa taarifa kuhusu matukio muhimu ambayo ana habari nayo, kuhusu mwenendo wa Uchaguzi kwa ujumla;
- (iii) Msimamizi wa Uchaguzi/Msimamizi Msaidizi wa Uchaguzi awape Wagombea nafasi ya kutoa maoni yao kuhusu mwenendo wa Uchaguzi; na;
- (iv) Msimamizi wa Uchaguzi anatakiwa aanze kujumlisha kwanza matokeo ya Uchaguzi wa Rais ili yaweze kutumwa Tume mapema.

7.17 Utaratibu wa Kufuata wakati wa Kujumlisha Kura

- (i) Msimamizi wa Uchaguzi/Msimamizi Msaidizi wa Uchaguzi atahakikisha kwamba masanduku ya kura yote na Fomu Na. 21A, 21B na 21C Sehemu A na Sehemu B vimepokelewa; na
- (ii) Msimamizi wa Uchaguzi/Msimamizi Msaidizi wa Uchaguzi anaruhusiwa kufungua Bahasha zifuatazo kwenye Chumba cha kujumlisha Kura;-
 - Bahasha ya Kituo;
 - Bahasha Na. 1 (Hesabu ya Karatasi za Kura);
 - Bahasha Na. 3A, 3B, 3C (Karatasi za Kura ambazo hazikutumiwa na zilizoharibika); na
 - Bahasha Na. 5A, 5B, 5C (Kura zenye Mgogoro).

Baada ya Kura zenye Mgogoro kufanyiwa uamuzi na Msimamizi wa Uchaguzi, Kura Halali na Kura zilizokataliwa zitaingizwa kwenye Bahasha zinazohusika.

7.18 Kufungana kwa Kura

Kwa mujibu wa Kifungu cha 77 cha Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343 na Kifungu cha 78 cha Sheria ya

Uchaguzi ya Serikali za Mitaa, Sura ya 292, pale ambapo kutakuwa na wagombea waliopata idadi ya Kura inayolingana na ikashindikana kupata mshindi baada ya kujumlisha Kura zote, Msimamizi wa Uchaguzi au Msimamizi Msaidizi wa Uchaguzi anatakiwa kufungua masanduku yote ya Kura katika Jimbo au Kata na kuhesabu Kura upya.

Baada ya kuhesabu kura zote upya na Matokeo ya Uchaguzi kulingana tena atatakiwa kuitaarifu Tume.

Tume itapanga siku nyingine ya uchaguzi ambayo haitakuwa zaidi ya siku thelathini (30) tangu Siku ya Uchaguzi wa awali. Wakati Upigaji Kura utakaporudiwa, watakaopigiwa kura ni wale tu ambao katika Uchaguzi wa awali walipata kura nyingi kuliko Wagombea wengine na Kura zao zililingana.

7.19 Ombi la Kurudiwa kuhesabiwa Kura

Msimamizi wa Uchaguzi au Msimamizi Msaidizi wa Uchaguzi atalikubali ombi la kurudia kuhesabu Kura za Matokeo ya Uchaguzi ya kituo ikiwa usahihi wa Matokeo ya Uchaguzi ya Kituo au Vituo husika ulipingwa na Wakala au Mgombea katika Kituo cha kuhesabia Kura.

Baada ya kukamilisha zoezi hilo, Msimamizi wa Uchaguzi au Msimamizi Msaidizi wa Uchaguzi atajumlisha kura alizopata kila mgombea.

7.20 Kutangaza Matokeo

Baada ya kuthibitisha matokeo ya Uchaguzi ya Jimbo/Kata husika, Msimamizi wa Uchaguzi au Msimamizi Msaidizi wa Uchaguzi:

- (i) Atajaza Fomu Na. 24A, 24B na 24C akionesha idadi ya Wapiga Kura walioandikishwa, idadi halisi ya Waliopiga Kura, idadi ya Kura Halali na idadi ya Kura zilizoharibika;
- (ii) Atatoa taarifa hiyo hadharani na kumtangaza Mgombea Ubunge au Udiwani aliyeshinda;
- (iii) Atamuarifu rasmi Mgombea aliyeshinda kwa kumpatia Hati ya Kuchaguliwa (*Certificate of Election*);
- (iv) Atabandika nakala za Fomu za matokeo hayo katika ubao wa matangazo nje ya Kituo cha Kujumlishia Kura;
- (v) Atatangaza Matokeo ya Uchaguzi wa Kiti cha Rais bila kutaja Mgombea aliyeshinda;
- (vi) Atawapatia nakala ya Fomu ya Matokeo Mawakala/Wagombea watakaokuwepo katika Kituo cha Kujumlishia Kura; na
- (vii) Atatuma Tume ya Taifa ya Uchaguzi nakala ya Fomu za Matokeo ya Uchaguzi wa Rais, Mbunge katika Jimbo na Diwani katika Kata kwa kutumia Fomu Na. 24A, 24B na 24C.

Kwa Uchaguzi wa Rais matokeo yajazwe katika Fomu Na. 24A na yatakapokamilika yatumwe mara moja Tume. Kwa Uchaguzi wa Ubunge, matokeo yajazwe katika Fomu Na. 24B na yabandikwe nje mahali pa kujumlisha kura za Jimbo. Aidha, kwa uchaguzi wa Madiwani matokeo yajazwe katika Fomu Na. 24C na yabandikwe nje mahali pa kujumlisha Kura za Kata. Tume itatangaza kwenye Gazeti la Serikali matokeo ya uchaguzi kuonesha Kura alizopata kila Mgombea.

7.21 Wakala wa Vyama vya Siasa Kwenye Uchaguzi

Kwa mujibu wa Kifungu cha 57 (1) na (2) cha Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343, na Kifungu cha 58 (1) na (2) cha Sheria ya Uchaguzi ya Serikali za Mitaa, Sura ya 292, Chama cha siasa kinaruhusiwa baada ya kupata ridhaa ya mgombea au wagombea kuteua na kuwasilisha kwa Msimamizi wa Uchaguzi orodha ya majina ya mawakala wa upigaji kura siku saba (7) kabla ya siku ya uchaguzi. Msimamizi wa Uchaguzi avitake Vyama vya Siasa kuwasilisha kwa Maandishi Majina ya Mawakala wa Upigaji Kura, Anuani na Vituo walivyopangiwa kufanya kazi. Pia, Vyama vya Siasa viwasilishe Barua za utambulisho wa kila Wakala.

Kila Chama cha siasa kitakuwa na Wakala mmoja tu kwa Kituo ambaye atawakilisha Wagombea wa Chama hicho kwa Uchaguzi wa Kiti cha Rais, Mbunge na Diwani katika Kituo husika.

Kwa mujibu wa Kanuni ya 50 (1) ya Kanuni Uchaguzi wa Rais na Wabunge ya mwaka 2020 na Kanuni ya 43 (1) ya Kanuni za Uchaguzi wa Serikali za Mitaa (Uchaguzi wa Madiwani) za mwaka 2020, Msimamizi wa Uchaguzi atapaswa kuvipatia Vyama vya Siasa orodha ya Vituo vya Kupigia Kura siku kumi na nne (14) kabla ya Siku ya Uchaguzi.

Wakala wa Chama cha Siasa kwenye Uchaguzi ni Mwakilishi aliyeteuliwa na Chama baada ya kupata ridhaa ya Mgombea kwa ajili ya kusimamia maslahi ya Chama/Mgombea katika uchaguzi.

Kuna aina tatu za Mawakala:-

- (i) Wakala wa Upigaji Kura
- (ii) Wakala wa Kuhesabu Kura, na
- (iii) Wakala wa Kujumlisha Kura

Kwa mujibu wa Kifungu cha 57 cha Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343 kikisomwa pamoja na Kifungu cha 58 cha Sheria ya Uchaguzi ya Serikali za Mitaa, Sura ya 292, kwa pamoja na Kanuni ya 50 ya Kanuni za Uchaguzi wa Rais na Wabunge za mwaka 2020 na Kanuni ya 43 ya Kanuni za Uchaguzi wa Serikali za Mitaa (Madiwani) za mwaka 2020 kila Chama cha Siasa chenye Mgombea wa nafasi yoyote kinaweza kuteua Wakala wake kwa kila Kituo cha Kupigia Kura.

7.22 Sifa za Kuteuliwa kuwa Wakala wa Chama cha Siasa kwenye Uchaguzi

Ili mtu aweze kuwa Wakala kwenye Uchaguzi, atahitajika kuwa na sifa zifuatazo:-

- (i) Awe ameteuliwa na Chama chake cha Siasa;
- (ii) Awe na Kibali cha Uteuzi;
- (iii) Awe ameapa Kiapo cha Kutunza Siri;
- (iv) Awe na miaka Kumi na Nane na kuendelea; na
- (v) Awe na Akili timamu.

Inashauriwa Wakala awe ni Mkazi wa eneo la Kituo anachokisimamia; hii itamsaidia Wakala kushiriki pia katika Uchaguzi wa ngazi zote tatu za Udiwani, Ubunge na kiti cha Rais.

7.23 Majukumu ya Wakala ni pamoja na:

- (i) Kutambua Wapiga Kura;
- (ii) Kulinda maslahi ya Chama/Mgombea anayemuwakilisha.
- (iii) Kushirikiana na Msimamizi wa Kituo na Msimamizi Msaidizi wa Kituo ili kuhakikisha Sheria na taratibu zinazohusu Upigaji Kura zinafuatwa katika Kituo.

7.24 Dhumuni la Wakala wa Chama cha Siasa kwenye Uchaguzi

Dhumuni la Wakala kwenye Uchaguzi ni kama ifuatavyo:-

- (i) Kuangalia mchakato mzima wa Kupiga, Kuhesabu, Kujumlisha Kura na kutangaza matokeo ya Uchaguzi;
- (ii) Kuwepo katika kituo wakati wa Kufungua na Kufunga Kituo, wakati wa Kupiga na Kuhesabu Kura; na
- (iii) Kuuliza au kutaka maelezo kutoka kwa Msimamizi wa Kituo juu ya jambo linaloweza kutokea Kituoni.

7.25 Wakala au Mgombea Kuridhika au Kutoridhika katika Kituo cha Kupigia Kura

Kanuni ya 52 na 62 ya Kanuni za Uchaguzi wa Rais na Wabunge za mwaka 2020 na Kanuni ya 45 na 55 ya Kanuni za Uchaguzi ya Serikali za Mitaa (Madiwani) za mwaka 2020, Wakala au Mgombea atajaza fomu zifuatazo:-

- (i) **Fomu Na. 14:** hii ni fomu ya kuridhika au kutoridhika kwa Wakala wa Upigaji Kura. Fomu hii hujazwa na Wakala kabla ya kuanza na baada ya kukamilika upigaji Kura kuonyesha kuridhika au kutokuridhika na mwenendo wa upigaji kura.
- (ii) **Fomu Na. 16:** Hii ni fomu ya kuridhika au kutoridhika kwa Mgombea au Wakala. Fomu hii hujazwa na Wakala katika hatua za uhesabuji wa Kura kuonesha kuridhika au kutoridhika na utaratibu wa kuhesabu Kura.

7.26 Utambulisho wa Mawakala

Kwa mujibu wa Kanuni ya 50 (6) ya Kanuni Uchaguzi wa Rais na Wabunge ya mwaka 2020 na Kanuni ya 43 (6) ya Kanuni za Uchaguzi wa Serikali za Mitaa (Uchaguzi wa Madiwani) za mwaka 2020, barua ya utambulisho wa kila Wakala itakayowasilishwa na

Chama iainishe Kituo alichopangiwa na iambatishwe picha mbili (*Passport size*) zilizopigwa si zaidi ya miezi mitatu.

Aidha, kwa mujibu wa Kifungu 57 (3) cha Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343 Chama kitaruhusiwa kuteua Wakala mbadala endapo aliyeteuliwa awali amefariki au ameshindwa kutekeleza majukumu ya uwakala. Katika kurahisisha utekelezaji wa suala hili, sambamba na orodha ya Mawakala wa Vituoni, Vyama viwasilishe majina mawili ya Mawakala wa ziada kwa kila Kata ambao watatumika kama mawakala mbadala iwapo itahitajika.

Ikumbukwe kuwa kutokuwepo kwa Wakala wa Chama chochote kinachoshiriki Uchaguzi katika Kituo cha Upigaji Kura, kuhesabu au kujumlisha matokeo ya Kura hakutasimamisha, kuchelewesha au kubatilisha mchakato wa Uchaguzi.

Maswali

- 1. Taja sifa za mtu kuweza Kupiga Kura.**
- 2. Je, kura itahesabika kutokuwa halali au kuharibika iwapo nini kimetokea?**
- 3. Je, mwananchi anawezaje kujua Kituo chake cha Kupigia Kura?**
- 4. Nani anaruhusiwa kuingia katika Kituo cha kujumlishia matokeo?**
- 5. Je, ikiwa wakala hatakuwepo katika Chumba cha Kuhesabia Kura na kujumlishia matokeo zoezi linaweza kuathirika?**
- 6. Je, ikiwa Wagombea wamepata Kura sawa nani atatanzwa mshindi?**
- 7. Nini kazi za Wakala katika Chumba cha Kupigia Kura?**

SURA YA NANE

VITI MAALUM VYA WANAWAKE

8.1 Utangulizi

Sura hii inaeleza utaratibu unaotumika kuwapata Wabunge na Madiwani wanawake Viti Maalum kwa kila Chama kilichoshiriki Uchaguzi Mkuu wa Rais, Wabunge na Madiwani.

8.2 Malengo ya Sura ya Nane

Sura hii inamwezesha mwananchi kuelewa mambo yafuatayo:-

- (i) Uteuzi wa Viti Maalum;
- (ii) Utaratibu wa upatikanaji wa orodha ya wanaopendekezwa kuteuliwa kuwa Wabunge Madiwani Wanawake Viti Maalum; na;
- (iii) Ukokotoaji wa kupata Viti Maalum.

Mambo Muhimu

- **Bunge;**
- **Baraza la Halmashauri; na**
- **Wabunge na Madiwani Wanawake Viti Maalum.**

8.3 Viti Maalum

Wabunge na Madiwani Wanawake Viti Maalum hupatikana mara baada ya kukamilika kazi ya Upigaji Kura na Utangazaji wa Matokeo ya Kiti cha Rais. Hii ni baada ya idadi ya Kura zote halali kupatikana, ambazo husaidia ukokotoaji wa idadi ya Wabunge Wanawake Viti maalum wanaohitajika. Ibara ya 66 (1) (b) na 78 za Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, 1977 na Kifungu cha 86A cha Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343, Kifungu cha 34 (4) na 35 (1) (c) cha Sheria ya Serikali za Mitaa, Tawala za Wilaya na Miji, Sura 287. Kwa pamoja vinaanzisha utaratibu wa kuwepo kwa

Wabunge na Madiwani Wanawake wa Viti Maalum, vifungu hivyo pia vinaipa Tume ya Taifa ya Uchaguzi Mamlaka ya kuweka utaratibu wa namna ya upatikanaji wa Viti hivyo.

8.4 Utaratibu Uliowekwa ni kama ifuatavyo:-

- (i) Chama cha Siasa kinachogombea katika Uchaguzi wa Ubunge na Udiwani utakaofanyika baada ya kuvunjwa kwa Bunge kinaweza kupendekeza kwa Tume Majina ya Wagombea Wanawake wenye sifa kwa Uteuzi wa Viti Maalum kwa Wanawake wa Ubunge na Udiwani na Kuituma orodha ya majina hayo Tume ya Taifa ya Uchaguzi siku thelathini (30) kabla ya Uchaguzi;
- (ii) Chama cha Siasa kitahakikisha kwamba Wanawake wa Ubunge na Udiwani Viti Maalum wanaopendekezwa wanajaza Fomu za Uteuzi ambapo Fomu Na. 8D ni kwa Wabunge Wanawake Viti Maalum na Fomu Na. 8E ni kwa Madiwani Wanawake Viti Maalum na kuziwasilisha Tume pamoja na Picha nne (4) za ukubwa sawa na picha ya hati ya kusafiria (*passport size*) zenye muonekano wa nyuma wa rangi nyeupe (*white background*);
- (iii) Fomu hizo, Na. 8D kwa Wabunge Viti Maalum na Fomu na 8E kwa Madiwani Viti Maalum Wanawake lazima zisainiwe na Katibu wa Mkoa/Wilaya wa Chama cha Siasa na lazima kula kiapo mbele ya Hakimku na kusainiwa na kupigwa Mhuri wa Mahakama;
- (iv) Majina ya Wanawake Wagombea waliopendekezwa na Vyama vya Siasa kwa Tume yatakuwa katika Mpangilio kwa kuzingatia kipaumbele;

- (v) Tume itaainisha idadi ya wagombea wanawake watakaoteuliwa na kila Chama cha Siasa;
- (vi) Mwanamke aliyependekezwa lazima adhaminiwe na Chama chake cha Siasa;
- (vii) Tume kwa kuzingatia Ibara 66 na 67 za Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977 na kwa mujibu wa mpangilio kwa kuzingatia Kipaumbele ulioainishwa katika orodha iliyopendekezwa na kila Chama cha Siasa, itatamka idadi ya Wanawake Wagombea kutoka katika Vyama vya Siasa husika kuwa Wabunge na Madiwani wa Viti Maalum vya Wanawake;
- (viii) Kwa Wabunge wanawake Viti Maalum, Tume itatuma taarifa ya tamko kwa Spika wa Bunge na kwa Makatibu Wakuu wa Vyama vya Siasa husika na kwa Madiwani Viti Maalum Wanawake, Tume itatuma taarifa kwa Halmashauri na kwa Makatibu Wakuu wa Vyama vya Siasa husika;
- (ix) Orodha ya majina ya Wanawake Wagombea waliopendekezwa na Chama cha Siasa kwa Tume kwa mujibu wa Ibara ya 78(4) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977 na kila Chama cha Siasa kwa Uchaguzi Mkuu, kwa kuzingatia Ibara ya 76(3) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977 itakuwa orodha sawa na ile itakayotumiwa na Tume kwa madhumuni ya kujaza nafasi yoyote iliyo wazi katika Ofisi ya Mbunge wa Viti Maalum vya Wanawake wakati wa kipindi kizima cha uhai wa Bunge na Baraza la Madiwani;

- (x) Wanawake watakaopendekezwa hawahitajiki kuweka dhamana; na
- (xi) Baada ya Tume ya Taifa ya Uchaguzi kutuma taarifa ya tamko kwa Spika wa Bunge na kwa Makatibu Wakuu wa Vyama vya Siasa husika na kwa Madiwani Viti Maalum Wanawake na taarifa kwa Halmashauri na kwa Makatibu Wakuu wa Vyama vya Siasa husika, orodha ya majina hayo itachapishwa kwenye Gazeti la Serikali.

8.5 Wabunge Wanawake wa Viti Maalum

Kwa mujibu wa Ibara ya 66(1)(b) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977 idadi ya Wabunge Wanawake wa Viti maalum haitapungua 30% ya Wabunge wote wa Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania.

Hata hivyo, kutokana na mabadiliko ya Kisera ya mwaka 2010 yaliyofanywa na Serikali idadi ya Wabunge Wanawake wa Viti Maalum isipungue asilimia (40%) ya Wabunge wote wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania.

8.5.1 Namna ya kupata asilimia 40 ya (idadi) ya Wabunge Wanawake wa Viti Maalum

Ili kujua Wanawake wa Viti Maalum ambao ni asilimia 40 ya Wabunge wote ni wangapi, kanuni ifuatayo hutumika:

Idadi ya Wabunge wa Majimbo 264 unajumlisha na Wabunge 5 kutoka Baraza la Wawakilishi, unajumlisha Wabunge 10 wa kuteuliwa na Rais, unajumlisha Mwanasheria Mkuu wa Serikali, unajumlisha na Spika iwapo atakuwa si Mbunge halafu unazidisha kwa 40 na unagawanya kwa 100.

Wabunge wa Jimbo + Wabunge wa Baraza la Wawakilishi + Wabunge 10 wa kuteuliwa + Mwanasheria Mkuu
wa Serikali + Spika X 40

100

8.5.2 Kupata asilimia tano (5%) ya Kura zote za Ubunge

Kwa mujibu wa Ibara ya 78 (1) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977, kila Chama cha Siasa kilichoshiriki katika Uchaguzi Mkuu na kupata angalau asilimia tano ya kura zote halali za Wabunge kitapata Wabunge wa Viti Maalum kulingana na kura ambazo Chama husika kimepata.

Idadi ya Kura zote halali za Ubunge kwa vyama vyote vilivyoshiriki katika Uchaguzi Mkuu unazidisha kwa tano na kugawanya kwa mia moja.

Kura zote halali za Ubunge za vyama vilivyoshiriki katika Uchaguzi Mkuu X 5 = 5% ya Kura zote
halali za Ubunge

100

8.5.3 Kupata Viti Maalum vya Ubunge kwa kila Chama

Kujumlisha idadi ya kura zote halali ambazo Chama cha Siasa kimepata kuzidisha na idadi ya Viti Maalum vya Ubunge na kugawanya kwa Idadi ya Kura zote halali za Ubunge za Vyama vilivyopata angalau asilimia tano ya Kura zote halali za Ubunge.

Kura zote halali za ubunge ambazo Chama kimepata X Idadi ya viti maalum vya
ubunge

Idadi ya Kura zote halali za ubunge za vyama vyote vilivyopata angalau 5%

8.5.4 Madiwani Wanawake Viti Maalum

Kifungu cha 35 (1) (d) cha Sheria ya Serikali za Mitaa (Mamlaka za Wilaya), Sura ya 287, Kifungu cha 24 (1) (c) cha Sheria za Serikali za Mitaa (Mamlaka za Miji), Sura ya 288 vinaainisha uwepo 1/3 ya Viti maalum vya Udiwani kwenye kila Halmashauri.

8.5.5 Uteuzi wa Madiwani Wanawake wa Viti Maalum

Kwa kuzingatia Kifungu cha 86A cha Sheria ya Uchaguzi ya Serikali za Mitaa, Sura 292, Tume baada ya kupokea orodha ya majina ya wanawake wanaopendekezwa kuteuliwa kuwa Madiwani wanawake wa Viti Maalum, vyama husika huteua Madiwani hao kwa kila Halmashauri kadri ya idadi ambayo Chama husika kinastahili kupata. Fomu Na. 8E hutumika kuomba Uteuzi wa kuwa Diwani Viti Maalum.

8.5.6 Upatikanaji wa Idadi ya Madiwani wa Viti Maalum

Upatikanaji wa Madiwani Wanawake wa Viti Maalum ni idadi ya Kata zilizopo katika Halmashauri husika, jumlisha na Mbunge/Wabunge waliopo katika Halmashauri hiyo unazidisha kwa moja na kugawanya kwa tatu.

Idadi ya Kata katika Halmashauri + Mbunge au Wabunge X 1

3

8.5.7 Upatikanaji wa Idadi ya Madiwani wa Viti Maalum kwa kila Chama

Ili kupata idadi ya Madiwani kwa kila Chama, unachukua idadi ya Kata ambazo Chama kimepata unazidisha na idadi ya Viti Maalum katika Halmashauri husika na kugawanya kwa Idadi ya Kata katika Halmashauri husika.

Idadi ya Kata ambazo Chama kimepata X Idadi ya Viti maalum katika Halmashauri
Idadi ya Kata katika Halmashauri

Maswali

- 1. Nani hufanya uteuzi wa Wabunge na Madiwani wa Viti Maalum vya Wanawake?**
- 2. Nani hupendekeza majina ya Wabunge na Madiwani wa Viti Maalum vya Wanawake?**
- 3. Je, kila Chama kilichosajiliwa kinastahili Viti Maalum vya Wanawake?**
- 4. Je, Uteuzi wa Wabunge na Madiwani wa Viti Maalum hufanyika wakati gani?**

SURA YA TISA

MAKOSA YA UCHAGUZI

9.1 Utangulizi

Sura hii inaeleza makosa mbalimbali yanayohusiana na Uandikishaji wa Wapiga Kura na makosa yanayohusiana na michakato ya Uchaguzi pamoja na adhabu zake.

9.2 Malengo ya Sura ya Tisa

Sura hii inamwezesha mwananchi kuelewa yafuatayo:-

- (i) Makosa katika Uandikishaji;
- (ii) Makosa ya Uchaguzi; na
- (iii) Adhabu na Faini kuhusiana na makosa ya Uandikishaji na Uchaguzi.

Mambo muhimu

- **Makosa ya Uandikishaji;**
- **Makosa ya Uteuzi;**
- **Makosa ya Uchaguzi; na**
- **Adhabu;**

9.3 Makosa yanayohusu Uandikishaji na Uteuzi kama yanavyoelezwa katika Sheria ya Uchaguzi Sura ya 343

Na.	Kosa	Kifungu cha Sheria	Adhabu
1.	<p>Makosa ya Uandikishaji</p> <p>(i) Kutoa taarifa za uongo kwa Afisa Mwandikishaji ili kujipatia Kadi ya Mpiga Kura;</p> <p>(ii) Kujiandikisha zaidi ya mara moja;</p> <p>(iii) Kuomba Kadi ya Mpiga Kura mara mbili bila kuwa na sababu maalum kama kupotea, kuharibika, taarifa zilizopo kwenye kadi kuhitaji marekebisho au kubadili makazi; na</p> <p>(iv) Kutoa Tamko la uongo kuhusu kupotea au kuharibika kwa kadi ya Mpiga Kura.</p>	88 (1)	Faini isiyopungua shilingi laki moja na isiyozidi laki tatu au kifungo cha muda usiozidi miaka miwili au vyote kwa pamoja.
	(v) Mtu yeyote ambaye baada ya kufutwa kwenye Daftari la Wapiga Kura na kutakiwa kurudisha kadi ya Mpiga Kura kwa Msimamizi wa	88 (2)	Faini isiyopungua shilingi elfu hamsini na isiyozidi laki moja au kifungo cha muda usiozidi miezi kumi na

Na.	Kosa	Kifungu cha Sheria	Adhabu
	Uchaguzi, akishindwa kurudisha Kadi hiyo bila kuwa na sababu halali au kuwasilisha Tamko katika muda ulioainishwa atakuwa amefanya kosa.		mbili au vyote kwa pamoja.
	(vi) Kufanya au kuacha kufanya kitu chochote kinachohusu uandikishaji, kinachoweza kuvuruga mchakato wa uandikishaji.	90 A (1)	<p>Kwa Maafisa Wandikishaji na Afisa Mwandikishaji Msaidizi adhabu ni:-</p> <p>Faini isiyopungua shilingi laki tano na isiyozidi milioni moja au kifungo kisichopungua mwaka mmoja na kisichozidi miaka miwili, au vyote kwa pamoja.</p> <p>Kwa Mwandishi Msaidizi adhabu ni:-</p> <p>Faini isiyopungua shilingi laki mbili na isiyozidi laki tano au kifungo kisichopungua miezi sita na kisichozidi mwaka mmoja au vyote</p>

Na.	Kosa	Kifungu cha Sheria	Adhabu
			kwa pamoja.
2.	<p>Makosa ya Uteuzi</p> <p>Kutumia wadhifa kushawishi watu kuteuliwa au kujitoka katika ugombea.</p>	89 (1)	Faini isiyopungua shilingi laki moja na isiyozidi laki tatu au kifungo cha muda usiozidi miezi 12 au vyote kwa pamoja.
3.	<p>Makosa Wakati wa Uchaguzi</p> <p>Kufanya kitu chochote wakati wa Uchaguzi kitakachosababisha kutenguliwa kwa matokeo ya Uchaguzi.</p>	89 A	Faini isiyopungua shilingi laki tano na isiyozidi milioni moja au kifungo cha muda usiopungua mwaka 1 na kisichozidi miaka 2 au vyote kwa pamoja.
4.	<p>Makosa yanayohusu Daftari na kadi za Wapiga Kura</p> <p>(i) Kughushi au kwa udanganyifu kuharibu Daftari la Wapiga Kura.</p>	90 (i) (e)	Faini isiyopungua shilingi laki 2 na isiyozidi laki 5 au kifungo cha muda usiopungua miaka 2 na usiozidi miaka 4 au vyote kwa pamoja.
	<p>(ii) Kughushi au kwa udanganyifu kuharibu au kuchafua kadi ya</p>	90 (1) (b)	

Na.	Kosa	Kifungu cha Sheria	Adhabu
	<p>Mpiga Kura.</p> <p>(iii) Kuwa na miliki ya kadi ya mtu mwingine na kuzembea au kukataa kuirudisha kwa mwenyewe au Msimamizi wa Uchaguzi.</p>	90 (2)	Faini isiyopungua shilingi laki 1 na isiyozidi laki 3 au kifungo cha muda usiopungua mwaka 1 na usiozidi miaka 2 au vyote kwa pamoja.
5.	<p>Makosa yanayohusiana na Fomu za Uteuzi au Karatasi za Kura</p> <p>(i) Kughushi au kuharibu Fomu ya Uteuzi au Karatasi ya Kura.</p> <p>(ii) Kumdhamini Mgombea wa Urais zaidi ya mmoja.</p> <p>(iii) Kughushi, kutengeneza karatasi bandia</p>	91 (1) (a)	Faini isiyopungua shilingi elfu hamsini na isiyozidi laki tatu.

Na.	Kosa	Kifungu cha Sheria	Adhabu
	au kuharibu Karatasi ya Kura.		
	(iv) Msimamizi Uchaguzi kushindwa kuweka alama rasmi katika Karatasi ya Kura.	91 (1) (d)	
	(v) Kusambaza karatasi za Kura kwa mtu yeyote bila kuwa na mamlaka halali.	91 (1) (f)	
	(vi) Kuweka karatasi tofauti na karatasi iliyoidhinishwa kisheria ndani ya sanduku la kura.	91 (1) (f)	
	(vii) Kutoa karatasi yoyote ya kura nje ya kituo au kukutwa na karatasi yoyote ya kura nje ya kituo cha kupigia	91 (1) (g)	

Na.	Kosa	Kifungu cha Sheria	Adhabu
	kura. (viii) Kuharibu au kufungua sanduku lolote la kupigia kura au kifurushi cha Karatasi za Kura zinazotumika kwa ajili ya Uchaguzi.	91 (1) (h)	
	(ix) Kutoa maelezo ya uongo kwenye Fomu ya Uteuzi kwa ajili ya kuteuliwa.	91 (2)	Faini isiyopungua shilingi elfu hamsini au isiyozidi laki tatu au kifungo kisichopungua miezi sita na kisichozidi miezi kumi na mbili au vyote kwa pamoja.
6.	Matangazo ya uongo Kutangaza kujitoa kwa Mgombea yeyote kwa nia ya kumsaidia Mgombea mwingine kushinda Uchaguzi.	102 (2) (c)	Faini isiyozidi shilingi laki mbili au kifungo kisichozidi miezi 12 au vyote kwa pamoja.
7.	Vishawishi vya rushwa kwa ajili ya kujitoa kugombea	91 B	Kifungo kisichozidi miaka mitano.

Na.	Kosa	Kifungu cha Sheria	Adhabu
	Kushawishi au kumsababishia mtu mwingine kujitoa kuwa Mgombea kwa ukuwadi au ahadi ya malipo.		

9.4 Makosa mengine ya Uchaguzi kama yanavyoelezwa katika Sheria ya Uchaguzi Sura ya 343

Na.	Kosa	Kifungu cha Sheria	Adhabu
1.	Uongo Kutoa ushahidi wa uongo au maelezo ya uongo.	92	Faini isiyopungua shilingi elfu hamsini na isiyozidi shilingi laki moja au kifungo kisichopungua miezi sita na kisichozidi miezi kumi na mbili au vyote.
2	Kutoa siri Kutoa siri yoyote inayohusu Mgombea au mchakato wowote unaoendelea katika Kituo cha Kupigia Kura.	93	Faini isiyopungua shilingi laki moja na isiyozidi laki tatu au kifungo kisichopungua miezi sita na kisichozidi miezi kumi au vyote.

Na.	Kosa	Kifungu cha Sheria	Adhabu
3.	<p>Hongo/Takrima</p> <p>Kutoa hongo au kushawishi kutoa hongo.</p>	94	<p>Faini isiyopungua shilingi laki tano na isiyozidi shilingi milioni moja au kifungo kisichopungua mwaka mmoja na kisichozidi miaka mitatu au vyote kwa pamoja.</p>
4.	<p>Kutumia vibaya jina au Wadhifa</p> <p>Kutumia jina au wadhifa wa mtu mwingine kutenda kosa au kusaidia kutenda kosa.</p>	95	<p>Faini isiyopungua shilingi elfu hamsini na isiyozidi shilingi laki mbili au kifungo kisichopungua miezi sita na kisichozidi miezi kumi na mbili au vyote kwa pamoja.</p>
5.	<p>Kumtisha/Kumzuia mtu Kupiga Kura</p> <p>Kutumia nguvu au vitisho ili kumlazimisha mtu Kupiga au Kuacha Kupiga Kura.</p>	99	

6	<p>Upendeleo/Ubaguzi kwa Misingi ya Rushwa</p> <p>Kupendelea au kubagua Wagombea katika Uchaguzi, kutokana na kupokea hongo au rushwa.</p>	100 na 94	Faini isiyopungua shilingi laki tano na isiyozidi milioni moja au kifungo kisichopungua mwaka mmoja au kisichozidi miaka mitatu au vyote kwa pamoja.
7	<p>Kuomba Karatasi ya Kura kwa jina au Kadi ya mtu mwingine</p> <p>i. Kuomba karatasi ya Kura kwa jina la mtu mwingine iwe yuko hai au amefariki; na</p> <p>ii. Kutoa kadi ya Mpiga Kura iliyotolewa kwa mtu mwingine ili Kupiga Kura.</p>	101 (a) na (b) na 95	Faini isiyopungua shilingi elfu hamsini na isiyozidi shilingi laki mbili au kifungo kisichopungua miezi sita au kisichozidi mwaka mmoja au vyote kwa pamoja.
8.	<p>Kuingilia Mikutano ya Hadhara ya Wagombea</p> <p>Kuchochea vurugu au kufanya vurugu kwenye Mkutano wa Hadhara ili kuzuia usifanyike.</p>	103	Faini isiyopungua shilingi elfu hamsini na isiyozidi shilingi laki mbili au kifungo kisichopungua miezi kumi na mbili au vyote kwa pamoja.
9.	<p>Kufanya Mikutano ya Hadhara siku ya</p>	104	Faini isiyopungua shilingi elfu hamsini na

	<p>Uchaguzi na kuonesha nembo ya Chama katika Kituo</p> <p>Kufanya mkutano au kuvaa nembo ya Mgombea au Chama ndani ya Jengo la Kupigia Kura, au mahali popote ndani ya mita mia mbili kutoka Jengo la Kupigia Kura.</p>		isiyozidi laki moja.
10.	<p>Kuharibu Matangazo/Mabango</p> <p>Kuondoa tangazo lililowekwa kwa mujibu wa Sheria linalohusu Uchaguzi.</p>	105	Faini isiyopungua shilingi elfu thelathini na isiyozidi shilingi laki moja au kifungo kwa kipindi kisichopungua mwezi mmoja na kisichozidi miezi sita au vyote kwa pamoja.
11.	<p>Kuchapa mabango bila kuweka anuani ya mchapaji</p> <p>Kuchapa Mabango au Nyaraka za kumtangaza Mgombea bila kuweka Jina na Anwani ya Mpiga Chapa na Mchapishaji katika sehemu ya mbele.</p>	106	Faini isiyopungua shilingi elfu thelathini na isiyozidi shilingi laki moja au kifungo kwa muda usiopungua miezi mitatu na si zaidi ya miezi sita au vyote kwa pamoja.

Maswali

- 1. Taja adhabu ya kutoa Tamko la uongo kuhusu kupotea au kuharibika kwa Kadi ya Mpiga Kura.**
- 2. Taja adhabu ya kuchochea vurugu au kufanya vurugu kwenye Mkutano wa hadhara ili kuzuia usifanyike.**
- 3. Taja adhabu ya kuondoa tangazo linalohusu Uchaguzi na lililowekwa kwa Mujibu wa Sheria.**

KIAMBATISHO

Idadi ya Majimbo ya Uchaguzi mwaka 2015 - 2020

Idadi ya Majimbo ya Uchaguzi kwa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania hadi mwaka 2020 ni 264. Ambapo Majimbo 214 yapo Tanzania Bara na Majimbo 50 yapo Tanzania Zanzibar. Majina ya Majimbo kwa kila Mkoa ni kama yanavyoonekana katika jedwali.

Na.	MKOA	Na.	HALMASHAURI	Na.	JIMBO
1.	ARUSHA	1	MANISPAA YA ARUSHA	1.	ARUSHA MJINI
		2	WILAYA YA ARUSHA	2.	ARUMERU MAGHARIBI
		3	WILAYA YA KARATU	3.	KARATU
		4	WILAYA YA LONGIDO	4.	LONGIDO
		5	WILAYA YA MERU	5.	ARUMERU MASHARIKI
		6	WILAYA YA MONDULI	6.	MONDULI
		7	WILAYA YA NGORONGORO	7.	NGORONGORO
2.	DAR ES SALAAM	8	MANISPAA YA ILALA	8.	SEGEREA
		9	MANISPAA YA KINONDONI	9.	KAWE
		10	MANISPAA YA ILALA	10.	ILALA
		11	MANISPAA YA ILALA	11.	UKONGA
		12	MANISPAA YA UBUNGO	12.	KIBAMBA
		13	MANISPAA YA KINONDONI	13.	KINONDONI
		14	MANISPAA YA UBUNGO	14.	UBUNGO
		15	MANISPAA YA KIGAMBONI	15.	KIGAMBONI
		16	MANISPAA YA TEMEKE	16.	MBAGALA
		17	MANISPAA YA TEMEKE	17.	TEMEKE
3.	DODOMA	18	WILAYA YA KONDOA	18.	KONDOA
		19	MANISPAA YA DODOMA	19.	DODOMA MJINI

Na.	MKOA	Na.	HALMASHAURI	Na.	JIMBO
		20	MJI KONDOA	20.	KONDOA MJINI
		21	WILAYA YA BAHU	21.	BAHI
		22	WILAYA YA CHAMWINO	22.	CHAMWINO
		23	WILAYA YA CHAMWINO	23.	MTERA
		24	WILAYA YA CHEMBA	24.	CHEMBA
		25	WILAYA YA KONGWA	25.	KONGWA
		26	WILAYA YA MPWAPWA	26.	KIBAKWE
		27	WILAYA YA MPWAPWA	27.	MPWAPWA
4.	GEITA	28	WILAYA YA GEITA	28.	BUSANDA
		29	MJI WA GEITA	29.	GEITA MJINI
		30	WILAYA YA NYANG'HWALE	30.	NYANG'HWALE
		31	WILAYA YA BUKOMBE	31.	BUKOMBE
		32	WILAYA YA CHATO	32.	CHATO
		33	WILAYA YA GEITA	33.	GEITA
		34	WILAYA YA MBOGWE	34.	MBOGWE
5.	IRINGA	35	MANISPAA YA IRINGA	35.	IRINGA MJINI
		36	MJI WA MAFINGA	36.	MAFINGA MJINI
		37	WILAYA YA IRINGA	37.	ISIMANI
		38	WILAYA YA IRINGA	38.	KALENGA
		39	WILAYA YA KILOLO	39.	KILOLO
		40	WILAYA YA MUFINDI	40.	MUFINDI KASKAZINI
		41	WILAYA YA MUFINDI	41.	MUFINDI KUSINI
6.	KAGERA	42	WILAYA YA MULEBA	42.	MULEBA KUSINI
		43	MANISPAA YA BUKOBA	43.	BUKOBA MJINI
		44	WILAYA YA BIHARAMULO	44.	BIHARAMULO MAGHARIBI
		45	WILAYA YA BUKOBA	45.	BUKOBA VIJIJINI
		46	WILAYA YA KARAGWE	46.	KARAGWE
		47	WILAYA YA KYERWA	47.	KYERWA

Na.	MKOA	Na.	HALMASHAURI	Na.	JIMBO
		48	WILAYA YA MISSENYI	48.	NKENGE
		49	WILAYA YA MULEBA	49.	MULEBA KASKAZINI
		50	WILAYA YA NGARA	50.	NGARA
7.	KASKAZINI PEMBA	51	WILAYA YA MICHEWENI	51.	WINGWI
		52	WILAYA YA MICHEWENI	52.	KONDE
		53	WILAYA YA MICHEWENI	53.	MICHEWENI
		54	WILAYA YA MICHEWENI	54.	TUMBE
		55	WILAYA YA WETE	55.	GANDO
		56	WILAYA YA WETE	56.	KOJANI
		57	WILAYA YA WETE	57.	PANDANI
		58	WILAYA YA WETE	58.	MTAMBWE
		59	WILAYA YA WETE	59.	WETE
8	KASKAZINI UNGUJA	60	WILAYA YA KASKAZINI A	60.	CHAANI
		62	WILAYA YA KASKAZINI A	61.	KIJINI
		63	WILAYA YA KASKAZINI A	62.	MKWAJUNI
		64	WILAYA YA KASKAZINI A	63.	NUNGWI
		65	WILAYA YA KASKAZINI A	64.	TUMBATU
		60	WILAYA YA KASKAZINI B	65.	MAHONDA
		66	WILAYA YA KASKAZINI B	66.	BUMBWINI
		67	WILAYA YA KASKAZINI B	67.	DONGE
9.	KATAVI	68	WILAYA YA MPIMBWE	68.	KAVUU
		69	MANISPAA YA MPANDA	69.	MPANDA MJINI
		70	WILAYA YA MLELE	70.	KATAVI
		71	WILAYA YA MPANDA	71.	MPANDA VIJJINI
		72	WILAYA YA NSIMBO	72.	NSIMBO
10.	KIGOMA	73	WILAYA YA UVINZA	73.	KIGOMA KUSINI
		74	MANISPAA YA KIGOMA UJJI	74.	KIGOMA MJINI
		75	MJI WA KASULU	75.	KASULU MJINI

Na.	MKOA	Na.	HALMASHAURI	Na.	JIMBO
		76	WILAYA YA BUHIGWE	76.	BUHIGWE
		77	WILAYA YA KAKONKO	77.	BUYUNGU
		78	WILAYA YA KASULU	78.	KASULU VIJIJINI
		79	WILAYA YA KIBONDO	79.	MUHAMBWE
		80	WILAYA YA KIGOMA	80.	KIGOMA KASKAZINI
11.	KILIMANJARO	81	WILAYA YA SAME	81.	SAME MASHARIKI
		82	MANISPAA YA MOSHI	82.	MOSHI MJINI
		83	WILAYA YA HAI	83.	HAI
		84	WILAYA YA MOSHI	84.	MOSHI VIJIJINI
		85	WILAYA YA MOSHI	85.	VUNJO
		86	WILAYA YA MWANGA	86.	MWANGA
		87	WILAYA YA ROMBO	87.	ROMBO
		88	WILAYA YA SAME	88.	SAME MAGHARIBI
		89	WILAYA YA SIHA	89.	SIHA
12.	KUSINI PEMBA	90	WILAYA YA CHAKECHAKE	90.	CHAKECHAKE
		91	WILAYA YA CHAKECHAKE	91.	CHONGA
		92	WILAYA YA CHAKECHAKE	92.	OLE
		93	WILAYA YA CHAKECHAKE	93.	WAWI
		94	WILAYA YA CHAKECHAKE	94.	ZIWANI
		95	WILAYA YA MKOANI	95.	CHAMBANI
		96	WILAYA YA MKOANI	96.	KIWANI
		97	WILAYA YA MKOANI	97.	MKOANI
		98	WILAYA YA MKOANI	98.	MTAMBILE
13.	KUSINI UNGUJA	99	WILAYA YA KATI	99.	CHWAKA
		100	WILAYA YA KATI	100	TUNGUU
		101	WILAYA YA KATI	101	UZINI
		102	WILAYA YA KUSINI	102	MAKUNDUCHI
		103	WILAYA YA KUSINI	103	PAJE

Na.	MKOA	Na.	HALMASHAURI	Na.	JIMBO
14.	LINDI	104	MANISPAA YA LINDI	104	MCHINGA
		105	WILAYA YA KILWA	105	KILWA KASKAZINI
		106	WILAYA YA KILWA	106	KILWA KUSINI
		107	WILAYA YA LINDI	107	LINDI MJINI
		108	WILAYA YA MTAMA	108	MTAMA
		109	WILAYA YA LIWALE	109	LIWALE
		110	WILAYA YA NACHINGWEA	110	NACHINGWEA
		111	WILAYA YA RUANGWA	111	RUANGWA
15.	MANYARA	112	MJI WA BABATI	112	BABATI MJINI
		113	WILAYA YA HANANG	113	HANANG
		114	MJI WA MBULU	114	MBULU MJINI
		115	WILAYA YA BABATI	115	BABATI VIJIJINI
		116	WILAYA YA KITETO	116	KITETO
		117	WILAYA YA MBULU	117	MBULU VIJIJINI
		118	WILAYA YA SIMANJIRO	118	SIMANJIRO
16.	MARA	119	MJI WA BUNDA	119	BUNDA MJINI
		120	MJI WA TARIME	120	TARIME MJINI
		121	MANISPAA YA MUSOMA	121	MUSOMA MJINI
		122	WILAYA YA BUNDA	122	BUNDA
		123	WILAYA YA BUNDA	123	MWIBARA
		124	WILAYA YA BUTIAMA	124	BUTIAMA
		125	WILAYA YA MUSOMA	125	MUSOMA VIJIJINI
		126	WILAYA YA RORYA	126	RORYA
		127	WILAYA YA SERENGETI	127	SERENGETI
		128	WILAYA YA TARIME	128	TARIME
17	MBEYA	129	WILAYA YA ILEJE	129	ILEJE
		130	JIJI LA MBEYA	130	MBEYA MJINI
		131	MJI WA TUNDUMA	131	TUNDUMA

Na.	MKOA	Na.	HALMASHAURI	Na.	JIMBO
		132	WILAYA YA BUSOKELO	132	BUSOKELO
		133	WILAYA YA CHUNYA	133	LUPA
		134	WILAYA YA CHUNYA	134	SONGWE
		135	WILAYA YA KYELA	135	KYELA
		136	WILAYA YA MBARALI	136	MBARALI
		137	WILAYA YA MBEYA	137	MBEYA VIJJINI
		138	WILAYA YA MBOZI	138	MBOZI
		139	WILAYA YA MBOZI	139	VWAWA
		140	WILAYA YA MOMBA	140	MOMBA
		141	WILAYA YA RUNGWE	141	RUNGWE
		18.	MJINI MAGHARIBI	142	WILAYA YA MAGHARIBI A
143	WILAYA YA MAGHARIBI A			143	BUBUBU
144	WILAYA YA MAGHARIBI A			144	WELEZO
145	WILAYA YA MAGHARIBI A			145	MFENESINI
146	WILAYA YA MAGHARIBI A			146	MWERA
147	WILAYA YA MAGHARIBI B			147	DIMANI
148	WILAYA YA MAGHARIBI B			148	FUONI
149	WILAYA YA MAGHARIBI B			149	KIEMBE SAMAKI
150	WILAYA YA MAGHARIBI B			150	MWANAKWEREKWE
151	WILAYA YA MAGHARIBI B			151	PANGAWE
152	WILAYA YA MJINI			152	AMANI
153	WILAYA YA MJINI			153	CHUMBUNI
154	WILAYA YA MJINI			154	JANG'OMBE
155	WILAYA YA MJINI			155	KIKWAJUNI
156	WILAYA YA MJINI			156	KWAHANI
157	WILAYA YA MJINI			157	MAGOMENI
158	WILAYA YA MJINI			158	MALINDI
159	WILAYA YA MJINI			159	MPENDAE

Na.	MKOA	Na.	HALMASHAURI	Na.	JIMBO
		160	WILAYA YA MJINI	160	SHAURIMOYO
19.	MOROGORO	161	MJI IFAKARA	161	KILOMBERO
		162	MANISPAA YA MOROGORO	162	MOROGORO MJINI
		163	WILAYA YA GAIRO	163	GAIRO
		164	WILAYA YA MLIMBA	164	MLIMBA
		165	WILAYA YA KILOSA	165	KILOSA
		166	WILAYA YA KILOSA	166	MIKUMI
		167	WILAYA YA MOROGORO	167	MOROGORO KUSINI
		168	WILAYA YA MOROGORO	168	MOROGORO KUSINI MASHARIKI
		169	WILAYA YA MVOMERO	169	MVOMERO
		170	WILAYA YA ULANGA	170	ULANGA
		171	WILAYA YA MALINYI	171	MALINYI
20.	MTWARA	172	WILAYA YA MTWARA	172	MTWARA VIJIJINI
		173	MANISPAA YA MTWARA MIKINDANI	173	MTWARA MJINI
		174	MJI WA MASASI	174	MASASI MJINI
		175	MJI WA NANYAMBA	175	NANYAMBA
		176	MJI WA NEWALA	176	NEWALA MJINI
		177	WILAYA YA MASASI	177	LULINDI
		178	WILAYA YA MASASI	178	NDANDA
		179	WILAYA YA NANYUMBU	179	NANYUMBU
		180	WILAYA YA NEWALA	180	NEWALA VIJIJINI
		181	WILAYA YA TANDAHIMBA	181	TANDAHIMBA
21.	MWANZA	182	MANISPAA YA ILEMELA	182	ILEMELA
		183	JIJI LA MWANZA	183	NYAMAGANA
		184	WILAYA YA BUCHOSA	184	BUCHOSA
		185	WILAYA YA KWIMBA	185	KWIMBA
		186	WILAYA YA KWIMBA	186	SUMVE

Na.	MKOA	Na.	HALMASHAURI	Na.	JIMBO
		187	WILAYA YA MAGU	187	MAGU
		188	WILAYA YA MISUNGWI	188	MISUNGWI
		189	WILAYA YA SENGEREMA	189	SENGEREMA
		190	WILAYA YA UKEREWE	190	UKEREWE
22.	NJOMBE	191	MJI WA MAKAMBAKO	191	MAKAMBAKO
		192	MJI WA NJOMBE	192	NJOMBE MJINI
		193	WILAYA YA LUDEWA	193	LUDEWA
		194	WILAYA YA MAKETE	194	MAKETE
		195	WILAYA YA NJOMBE	195	LUPEMBE
		196	WILAYA YA WANGING'OMBE	196	WANGING'OMBE
23.	PWANI	197	MJI WA KIBAHA	197	KIBAHA MJINI
		198	WILAYA YA BAGAMOYO	198	BAGAMOYO
		199	WILAYA YA CHALINZE	199	CHALINZE
		200	WILAYA YA KIBAHA	200	KIBAHA VIJIJINI
		201	WILAYA YA KISARAWA	201	KISARAWA
		202	WILAYA YA MAFIA	202	MAFIA
		203	WILAYA YA MKURANGA	203	MKURANGA
		204	WILAYA YA KIBITI	204	KIBITI
		205	WILAYA YA RUFJI	205	RUFJI
24.	RUKWA	206	MANISPAA YA SUMBAWANGA	206	SUMBAWANGA MJINI
		207	WILAYA YA KALAMBO	207	KALAMBO
		208	WILAYA YA NKASI	208	NKASI KASKAZINI
		209	WILAYA YA NKASI	209	NKASI KUSINI
		210	WILAYA YA SUMBAWANGA	210	KWELA
25.	RUVUMA	211	WILAYA YA NYASA	211	NYASA
		212	WILAYA YA SONGEA	212	PERAMIHO
		213	MANISPAA YA SONGEA	213	SONGEA MJINI
		214	MJI WA MBINGA	214	MBINGA MJINI

Na.	MKOA	Na.	HALMASHAURI	Na.	JIMBO
		215	WILAYA YA MADABA	215	MADABA
		216	WILAYA YA MBINGA	216	MBINGA VIJIJINI
		217	WILAYA YA NAMTUMBO	217	NAMTUMBO
		218	WILAYA YA TUNDURU	218	TUNDURU KASKAZINI
		219	WILAYA YA TUNDURU	219	TUNDURU KUSINI
26.	SHINYANGA	220	MANISPAA YA SHINYANGA	220	SHINYANGA MJINI
		221	MJI WA KAHAMA	221	KAHAMA MJINI
		222	WILAYA YA KISHAPU	222	KISHAPU
		223	WILAYA YA MSALALA	223	MSALALA
		224	WILAYA YA SHINYANGA	224	SOLWA
		225	WILAYA YA USHETU	225	USHETU
27.	SIMIYU	226	WILAYA YA BARIADI	226	BARIADI
		227	MJI WA BARIADI		
		228	WILAYA YA BUSEGA	227	BUSEGA
		229	WILAYA YA ITILIMA	228	ITILIMA
		230	WILAYA YA MASWA	229	MASWA MAGHARIBI
		231	WILAYA YA MASWA	230	MASWA MASHARIKI
		232	WILAYA YA MEATU	231	KISESA
		233	WILAYA YA MEATU	232	MEATU
28.	SINGIDA	234	MANISPAA YA SINGIDA	233	SINGIDA MJINI
		235	WILAYA YA IKUNGI	234	SINGIDA MAGHARIBI
		236	WILAYA YA IKUNGI	235	SINGIDA MASHARIKI
		237	WILAYA YA IRAMBA	236	IRAMBA MAGHARIBI
		238	WILAYA YA MANYONI	237	MANYONI MAGHARIBI
		239	WILAYA YA MANYONI	238	MANYONI MASHARIKI
		240	WILAYA YA MKALAMA	239	IRAMBA MASHARIKI
		241	WILAYA YA SINGIDA	240	SINGIDA KASKAZINI
29.	TABORA	242	WILAYA YA KALIUA	241	KALIUA

Na.	MKOA	Na.	HALMASHAURI	Na.	JIMBO
		243	WILAYA YA URAMBO	242	URAMBO
		244	MANISPAA YA TABORA	243	TABORA MJINI
		245	MJI WA NZEGA	244	NZEGA MJINI
		246	WILAYA YA IGUNGA	245	IGUNGA
		247	WILAYA YA IGUNGA	246	MANONGA
		248	WILAYA YA KALIUA	247	ULYANKURU
		249	WILAYA YA NZEGA	248	BUKENE
		250	WILAYA YA NZEGA	249	NZEGA VIJIJINI
		251	WILAYA YA SIKONGE	250	SIKONGE
		252	WILAYA YA UYUI	251	IGALULA
		253	WILAYA YA UYUI	252	TABORA KASKAZINI
30.	TANGA	254	MJI WA KOROGWE	253	KOROGWE MJINI
		255	WILAYA YA HANDENI	254	HANDENI VIJIJINI
		256	JJI LA TANGA	255	TANGA MJINI
		257	MJI WA HANDENI	256	HANDENI MJINI
		258	WILAYA YA BUMBULI	257	BUMBULI
		259	WILAYA YA KILINDI	258	KILINDI
		260	WILAYA YA KOROGWE	259	KOROGWE VIJIJINI
		261	WILAYA YA LUSHOTO	260	LUSHOTO
		262	WILAYA YA LUSHOTO	261	MLALO
		263	WILAYA YA MKINGA	262	MKINGA
		264	WILAYA YA MUHEZA	263	MUHEZA
		265	WILAYA YA PANGANI	264	PANGANI